

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za poljski jezik i književnost

Zagreb, lipanj 2016.

KONCEPTUALNA METAFORA „NOGOMET JE RAT” U POLJSKOM JEZIKU

DIPLOMSKI RAD

15 ECTS

Mentor: Dr.sc. Neda Pintarić
Student: Tvrtko Josip Maretić

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KOGNITIVNA LINGVISTIKA.....	2
2.1 Između strukturalizma i generativizma	2
2.2 U opreci s generativizmom.....	3
2.3 Gramatičke konstrukcije kao konvencija	5
3. METAFORA	7
3.1. Metafora kao trop ograničen na književnost	7
3.2. Sveprisutnost metafore.....	8
3.3. Mrtve metafore	10
3.4. Uzroci nastanka metafore.....	11
3.6. Spoznajna, ekspresivna i poetska metafora.....	13
3.7. Eksplicitna i implicitna metafora.....	14
3.8. Paul Ricoeur i metaforička istina.....	15
3.9. F. Nietzsche: Spoznavanje kao govor u metaforama.....	16
4. KONCEPTUALNA METAFORA	18
4.1. CILJNA DOMENA JE IZVORNA DOMENA	18
4.2. Ograničenja konceptualne metafore	19
5. NOGOMET I RATNIČKI DISKURS	22
6. KONCEPTUALNA METAFORA: NOGOMET JE RAT.....	24
6.1 NOGOMET JE RAT i NOGOMETNA UTAKMICA JE BITKA.....	25
6.2 Primjeri konceptualne metafore: NOGOMET JE RAT	26
6.3. Primjeri konceptualne metafore: NOGOMETNA UTAKMICA JE BITKA.....	32
7. ZAKLJUČAK.....	40
8. LITERATURA	42

1. UVOD

Cilj ovog rada je dokazati postojanje konceptualne metafore NOGOMET JE RAT u poljskom jeziku. Navedeno zapravo znači istraživanje diskursa sportskog novinarstva u Poljskoj, točnije pronalazak primjera u kojima su prisutne metafore iz domene rata i ratovanja. Glavni izvor primjera bit će internet-web portali sa sportskim rubrikama, tj. reportaže s utakmica. U prvom dijelu rada bit će riječi o kognitivnoj lingvistici, smjeru lingvistike koji je važan upravo zato jer ima konceptualnu metaforu u fokusu svog istraživanja još od prvotnog modela Lakoffa i Johnsona iz 1980. godine. Ona tumači jezične strukture kao odraz ljudskih konceptualnih struktura.

U uvodnom, teorijskom dijelu koji služi kao priprema za bolje razumijevanje same konceptualne metafore NOGOMET JE RAT navest ću neka tumačenja metafore koja se tiču klasične retorike, lingvistike, ali i filozofije. Iznijet ću temeljne pojmove i teorije koje se tiču konceptualnih metafora te ih na kraju dovesti u svezu s konceptualnom metaforom koja se u ovom radu istražuje.

Budući da je jedna od domena spomenute konceptualne metafore nogomet, prostor ću posvetiti objašnjavanju tog globalnog fenomena. Naglasak će biti na njegovoj poveznici s nasiljem i potencijalu za raspirivanje antagonizama, što će poboljšati, vjerujem, shvaćanje povezivanja domena rata i nogometa.

U središnjem dijelu rada ponudit ću primjere rečenica na poljskom jeziku s metaforama iz domene rata i bitke. Primjeri su prevedeni na hrvatski jezik, pri čemu su u oba slučaja metafore označene podcrtavanjem i smještene u tablice gdje će biti vidljivo na koju stavku ciljne domene se odnose. Na kraju slijedi tumačenje motiviranosti metafora.

U zaključku ću utvrditi gdje se nalazi konceptualna metafora NOGOMET JE RAT u odnosu na teorijske principe konceptualne metafore o kojima će biti riječ u prethodnom dijelu rada.

2. KOGNITIVNA LINGVISTIKA

2.1 Između strukturalizma i generativizma

Kognitivna lingvistika nastala je u SAD-u sedamdesetih godina. Svrstava se u kognitivne znanosti pa tako stoji uz discipline poput istraživanja umjetne inteligencije ili tzv. algebarske lingvistike. Nailazi na oduševljene poklonike, ali i žestoke protivnike i to od samog svog početka. Ono što uistinu predstavlja problem jest činjenica da autori te struje pišu uglavnom na engleskom jeziku i jedino se na tom jeziku mogu pronaći iscrpni pregledi pretpostavaka modela i njegove primjene u opisu jezičnih podataka. Razni autori (koji pišu na raznim jezicima) razilaze se kada su u pitanju ekvivalenti ključnih pojmova a teškoće vezane uz prijevod termina odnose se pogotovo na metafore koje koristi američki lingvist te ujedno i tvorac modela kognitivne gramatike Ronald W. Langacker. Za njega je metafora osnovna heuristička djelatnost, ali njezino je prevođenje najveća poteškoća u radu prevoditelja (Tabakowska 2005: 11).

U nastojanju da objasni kognitivnu lingvistiku, Tabakowska ju uspoređuje sa strukturalizmom i generativizmom. Strukturalisti vjeruju u važnost ljudskog faktora te usađenost jezika u ono što je ljudsko. S druge strane, ne prihvaćaju ljudski faktor kao osnovu koja objašnjava sve jezične pojave želeći zadržati objektivnost koju nalaže tradicija prirodnih znanosti. Oni vjeruju u objektivni svijet koji je uređen prema zadanim i nepromjenjivim zakonima, idealiziraju svijet te na taj način bježe od širine i neobuhvatljivosti ljudskog faktora. Druga krajnost je ono što nudi generativizam – idealiziranje uma. Generativisti naglašavaju sustavnost jezika koja proizlazi iz ljudske predispozicije za jezik smještene u savršenom umu. Ono što izmiče sustavnosti, dakle, nedosljednosti i nesustavnost u korištenju jezika, objašnjavaju postojanjem savršenog jezičnog dijela uma. Taj dio odvojen je od drugih dijelova koji su pak odgovorni za spomenutu nesustavnost.

Kognitivna lingvistika nalazi se između te dvije krajnosti. Kognitivisti vjeruju u ljudski faktor kao osnovicu jezika, ali ne i u njegovu sustavnost. Za njih je jezik odraz uma pa svako objašnjenje jezičnih pojava traže upravo u ljudskom faktoru no uzimaju u obzir da se isti zasniva na nekim općim sposobnostima ljudskog uma. Tako različitost izričaja objašnjavaju različitim komunikacijskim potrebama, željama i stavovima pojedinca u različitim situacijama (Tabakowska 2005: 7). Stanojević smatra da „kognitivna lingvistika uzima ono najbolje od ranijih teorija:

usmjerenost na čovjeka u društvenom kontekstu, usmjerenost na ljudski um i usmjerenost na suodnose jezičnih struktura” (2013: 20). Ona pomiruje međusobno udaljene stavove strukturalista i generativista.

Kada objašnjava zašto kognitivnu lingvistiku treba približiti čitatelju, Tabakowska tvrdi sljedeće:

„Kognitivna je lingvistika za one koji u tvorcu i korisniku jezika vide ne samo genijalan mehanizam za proizvodnju riječi i rečenica nego i bit njegove ljudskosti: neponovljivost osobnosti, nepredvidljivost reakcija, originalnost pogleda na svijet; jednom riječju, sve ono što u sprezi s kulturnim i društvenim uvjetovanjima odlučuje o načinu na koji čovjek upotrebljava svoj jezik - genijalno oruđe čiji je on tvorac i rob istodobno” (2005: 12).

Tabakowska tvrdi da kognitivni lingvisti imaju cilj kao i lingvisti ostalih usmjerenja, što znači da treba dati odgovarajući opis jezičnih pojava koji vodi njihovu objašnjenju te naposljetku dopušta njihovo uspješno predviđanje. Da bi ostvarili taj istraživački program, fokusiraju se na ono što smatraju istodobno i izvorom i razlogom postojanja jezika – sposobnostima ljudskog uma koje dovode čovjeka do novih spoznaja o svijetu koji promatra. Tabakowska zaključuje kako je ključ za razumijevanje prirode ljudskog jezika zapravo razumijevanje prirode procesa ljudske spoznaje (2005: 12).

2.2 U opreci s generativizmom

Kognitivna lingvistika nastala je iz razočaranja generativizmom, tj. transformacijsko-generativnom teorijom. Važno je napomenuti da je ta teorija, koju je pedesetih godina dvadesetog stoljeća stvorio američki lingvist Noam Chomsky, prošla kroz brojne preinake te se kroz godine razvijala i na kraju prometnula u vodeći smjer suvremene lingvistike. Najveći utjecaj svakako je imala na američku lingvističku struju kojoj Langacker zamjera pretjerani formalizam te protiv kojeg istupa. Pojedini elementi te teorije, dakle, u njejoj ranoj fazi, nisu bili prihvatljivi određenom dijelu lingvista. Sporna je bila jedna od osnovnih postavaka Chomskyjeve teorije u okviru koje razlikuje jezičnu kompetenciju i jezičnu performanciju, odnosno izvedbu. Istraživanje lingvistike na taj način odvaja se od istraživanja drugih disciplina – psihologije, sociologije ili etnografije, za svoj cilj postavlja jezičnu kompetenciju čiji je korisnik uvijek poslušan gramatičkim pravilima, lišen psihičkih i fizičkih nesavršenosti te vođen razumom, a ne osjećajima. Chomsky time isključuje ljudski faktor kao predmet proučavanja lingvista, tj. ne uvrštava ga u elemente jezične kompetencije, već jezične uporabe. Ne uzima u obzir vanjezični kontekst ili individualnost

korisnika i vidi lingvistiku kao samostalnu disciplinu. Kognitivna lingvistika s druge strane zagovara multidisciplinarnost.

Transformacijsko-generativna teorija tako je udaljavala od sebe one lingviste željne promatranja jezičnih pojava u široj perspektivi. U to sigurno spada i metafora, element koji je za generativiste predstavljao veliki problem. Metaforu su smještali izvan područja interesa lingvistike pa su tako i njezino istraživanje prepuštali teoretičarima književnosti. Jasne teorijske postavke transformacijsko-generativnog modela nisu dopuštale drugačiji pristup metafori od onoga koji ju je smatrao „netipičnom i marginalnom pojavom, hirovitim ukrasom prikvačenim za rub 'normalnog' jezičnog tkiva te očitim primjerom nasilja nad gramatičkim pravilima” (Tabakowska 2005: 13).

Među onima koji su uočili nedostatke modela bili su i suradnici te učenici Noama Chomskog - George Lakoff i Ronald W. Langacker. Prvi je istraživao metaforu u duhu kognitivizma i pokazao da je ona jedan od temeljnih načina funkcioniranja jezika. Drugi je svoje zamjerke modelu i formalizaciji zabilježio u iznimno važnim djelima: *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites* (1987) i *Foundations of Cognitive Grammar. Descriptive Application* (1991) (Tabakowska 2005: 14).

Konkretna i često opravdana optužba usmjerena protiv generativista je ona za anglocentrizam. Opis autora transformacijsko-generativnih gramatika, uglavnom anglojezičnih lingvista, temeljio se na engleskoj jezičnoj građi. Prilikom analiza tzv. egzotičnih jezika, pokazalo se da pravila u kontekstu engleskog jezika nerijetko nisu opravdana u kontekstu drugog jezika. Nepredviđene pojave čak su prisiljavale generativiste da postuliraju apstraktne elemente i prazne kategorije.

Langacker i njegovi istomišljenici najviše su ukazivali na empirijske osnove opisa jezičnih podataka. Tvrdili su da strukture generativista rijetko bivaju upotrebljavane u stvarnoj komunikaciji i njezinim uvjetima. Generativisti su se prije svega fokusirali na „ispravne“ strukture, a zaobilazili one „nepravilne“ za koje izvjesni kritičari kazuju kako su ipak reprezentativne za neki jezik. Time misle da je opis nužno proširiti.

Kognitivisti smatraju da metode generativista jednostavno nisu spojive s prirodom predmeta. Težili su biti dosljedni u opisu prirodnog jezika koji je sam nedosljedan, barem iz kuta gledišta logike i njenih egzaktnih pravila. Kognitivisti smatraju da se ta nedosljednost mora odraziti i u opisu, tj. da nije moguće pridržavati se ideala ekonomičnosti karakterističnog za egzaktnu znanost.

U sukobu dosljednosti i vjerodostojnosti poznata je teza Bertranda Russela da bi trebao pobijediti kriterij vjerodostojnosti (Tabakowska 2005: 15).

Generativistima, glavnoj lingvističkoj struji, zamjera se prevelika privrženost teoriji. Kognitivisti drže da su svjesniji činjenice o nemogućnosti potpune predvidivosti u slučaju prirodnog jezika. Transformacijsko-generativnom modelu zamjeraju uvjerenje da formalizacija pojava znači i njihovo objašnjenje (Tabakowska 2005: 19). Ističu možebitnu štetnost prevelike preokupacije teorijom koja može imati za posljedicu sužavanje vidnog polja istraživača. On bi se mogao naći u opasnosti da ukloni neka područja jezika koja se ne uklapaju u unaprijed nametnute okvire. Stroga formalizacija može isključiti razmatranja svih područja jezika koja se ne uklapaju u teoriju. Spoznaja da teorija ne može obuhvatiti sva područja jezika te da je njegova potpuna predvidljivost fikcija, nerealan cilj, kognitiviste previše ne zabrinjava. Oni zagovaraju izgradnju teorije prema opisu koji se temelji na empiriji, pri čemu istraživanja ne žele uvjetovati njezinom cjelovitošću. Na taj način nastoje „obuhvatiti” što više jezika, tj. izbjeći zamke za koje smatraju da se kriju unutar transformacijsko-generativnog modela. Generativistima žele dati do znanja da zbog praktičnih potreba prilikom analiza i istraživanja ograničavaju svoje vidno polje na razmjere koje mogu obuhvatiti. Kognitivisti kao rezultat takvog ograničavanja vidnog polja generativista vide pretpostavke o potpunoj samostalnosti pojedinih jezičnih sastavnica transformacijsko-generativnog modela (Tabakowska 2005: 20).

Kognitivisti drže da su komponente poput fonologije, leksika, morfologije i sintakse jedan jedinstveni kontinuum, dok granicu između semantike i pragmatike također drže dogovornom. Naposljetku, jezik u cjelini, zasigurno, nije samostalan entitet. On je neodvojiv aspekt opće strukture ljudskog uma te odraz procesa ljudske spoznaje. Tabakowska zaključuje da se „glavna struja“ i kognitivisti u osnovi razlikuju u pogledu na jezik u širokom ontološkom kontekstu. Kognitivisti na empirijskim temeljima žele izgraditi teoriju koja se bitno razlikuje od prethodnih lingvističkih teorija. Njihovo im polazište o jeziku kao predodžbi našeg svijeta nalaže da objašnjenja pojava u njemu samom traže u mehanizmima procesa ljudske spoznaje te da ga istražuju u psihološkom, sociološkom i kulturnom kontekstu. Njihov cilj je ravnoteža između empirizma i racionalizma, što znači ravnoteža između svijeta i uma, prirođenog i stečenog te procesa percepcije i konceptualizacije (Tabakowska 2005: 15-16).

2.3 Gramatičke konstrukcije kao konvencija

Kognitivna lingvistika smatra da je jezik „izravan odraz spoznajnih procesa koji se zbivaju u čovjekovu umu” te da zato čini „inherentan faktor ljudske spoznaje”. Ona upućuje na to da je svaka

gramatička konstrukcija odraz nekog načina viđenja stvari te odbacuje određivanje gramatičkih kategorija prema isključivo formalnim kriterijima. Odlučno se odbacuje i princip derivacije jednih struktura iz drugih. Tvrdnje generativista o postojanju „primarnih” te iz njih izvedenih (deriviranih) „sekundarnih” konstrukcija kognitivizam vidi kao apsurd jer iz navedenog proizlazi da postoje primarni i sekundarni načini gledanja na stvari. Primjerice, rečenicu „Ivan je pojeo jabuku” možemo iskazati i u pasivnom obliku: „Jabuka je pojedena od Ivana”. Kognitivan pristup podrazumijeva da se radi o istoj sceni viđenoj na dva različita načina budući da relacija između dviju stvari ostaje nepromijenjena. Napominje kako nijedna od dviju rečenica nije izvedena iz druge. S druge strane, transformacijsko-generativni model uzima da je prva rečenica primarna jer je formalno jednostavnija, a za drugu ocjenjuje da je sekundarna budući da je sintaktički složenija (Tabakowska 2005: 19).

Tabakowska objašnjava da su gramatičke strukture zapravo konvencijom objektiviziran način izražavanja kanonskih predodžbi i što je važno, jezične predodžbe svijeta gledane očima „konvencionaliziranog” promatrača. Tako je u engleskom jeziku prisutna konvencija u sklopu koje se golem broj igala s crnogoričnog drveća promatra kao mnoštvo identičnih predmeta. *Pine needles* prevodimo doslovno kao „borove iglice”. Međutim, u poljskom jeziku konvencionalan način izražavanja istog koncepta je zbirna imenica *iglowie* jer konvencionalni promatrač taj skup igala vidi kao homogenu masu pri čemu nema potrebu iskazati njihovu individualnost. Kada bi takvoj imenici nadodali nastavak množine, stvorili bi stukturu koja se smatra gramatički neispravnom. Pobornici kognitivne lingvistike nude drugačiji stav - takav oblik manje je konvencionaliziran, ali nije i nemoguć. Možemo zamisliti da netko želi govoriti o nekoliko odvojenih „dijelova” mase igala što bi bilo uvjetovano situacijom, tj. kontekstom. Za kognitivnu lingvistiku „negramatičnost” je stupnjevita, prije stvar stupnja nego oštre opreke. Što su manje izrazi konvencionalizirani, to se više smatraju gramatički neispravnim što ne bi trebao biti slučaj, barem što se tiče pogleda kognitivne lingvistike. Odlučujuću ulogu ima kontekstualni čimbenik, stoga svoje sudove o gramatičkoj ispravnosti ne smijemo graditi isključivo na strukturalnim kriterijima. Kognitivisti smatraju da je značenje po svojoj prirodi subjektivno te da se ne može obuhvatiti unutar okvira nekog formalnog opisa (Tabakowska 2005: 18).

3. METAFORA

3.1. Metafora kao trop ograničen na književnost

Metafora (grč. μεταφορά = prijenos) je trop, stilsko sredstvo, pjesnički i retorički ukras. Ona je jezični izraz prenesena i slikovita značenja u kojoj se dotad nepovezive stvari dovode u vezu radi postizanja posebne slikovne ekspresije i to na temelju neke pretpostavljene usporedivosti, sličnosti i srodnosti. Metafora spada u figure riječi (trope) unutar klasifikacije stilskih figura. Osim figura riječi, prepoznajemo još i figure dikcije, figure konstrukcije i figure misli. Preostale figure riječi su metonimija, personifikacija, sinegdoha, epitet, alegorija, simbol i eufemizam za koje teoretičari uglavnom tvrde da su vrste i podvrste metafore. Tropi nastaju promjenom osnovnog značenja pojedinih riječi, otuda i dolazi njihov noviji naziv „figure riječi“. Takve promjene zapažamo već u svakodnevnom govoru: „lav“ znači vrstu životinja, ali „lavom“ nazivamo i hrabra čovjeka (Solar 1976: 69). Milivoj Solar tvrdi da je metafora vjerojatno najpoznatija i najčešće spominjana pjesnička figura u analizama uopće. Dodaje da mnogi teoretičari metaforu opisuju kao skraćenu usporedbu, onakvu u kojoj se ne kazuje što se s čime uspoređuje, već se iskazuje jedino drugi član uspoređivanja (1976: 70). To je, uostalom, tvrdio i Aristotel. „Usporedba je, npr., kad pjesnik o Ahileju kaže: k'o lav se baci, a metafora kada kaže: lav se baci. Budući da su obojica srčani, pjesnik, koristeći se metaforom, Ahileja naziva lavom“ (2008: 205). Za usporedbe je ustvrdio da su nerazvijene metafore.

Kad se kaže metafora, obično pomislimo na književnost, točnije na pjesništvo. Pojavljivanje metafora i drugih stilskih figura u pjesništvu sasvim je uobičajena stvar. Filozofi su također često promatrali metaforu kao na pojavu strogo ograničenu na područja književnosti, retorike i umjetnosti, a često se razmatrala kao anomalija, neuobičajen ili devijantan način uporabe jezika te predmet nevelike važnosti. Tabakowska tvrdi da su ju generativisti vidjeli kao primjer nasilja nad gramatičkim pravilima te da joj je u okvirima stvaranoga modela bilo moguće pristupiti isključivo „kao netipičnoj i marginalnoj pojavi: kao hirovitu ukrasu prikvačenu o rub ‘normalnoga’ jezičnog tkiva“ (2005: 13). Metaforičnost je ključna za razumijevanje poezije na razini strofa i jezičnih izraza ali i na razini čitavih pjesama. U klasičnoj retorici metafora je:

„figura riječi ili trop, neobično upotrijebljen izraz ‘prenesena’ značenja, zamjena za uobičajen izraz s kojim se nalazi u odnosu značenjske sličnosti. U temelju je toga shvaćanja uvjerenje da se različitim izrazima mogu izreći isti sadržaji, pa je metafora, čak i kada se tumači kao skraćena usporedba, tek nadomjestak koji kaže jedno, a predmnijeva drugo. Kao i svaki trop, metafora je dakle stilski postupak kojim se postižu određeni željeni učinci, otklon od pravilne uporabe riječi svojstven prije svega pjesničkomu jeziku“ (Hrv. enciklopedija, metafora).

Krešimir Bagić također se poziva na klasičnu retoriku koja metaforičko značenje vidi kao ono koje se oblikuje u srazu pravog i konvencionalnog značenja te nepravog i prenesenog (2012: 187).

Prema Aristotelovim zaključcima, metafora ujedno ukrašava i obogaćuje govor te otkriva nevidljiva suglasja među raznovrsnim stvarima i pojavama. Ona je „osobina pjesničkog genija koja se ne može naučiti, [...] predvodi intuitivnu spoznaju podudarnosti koja pospješuje učenje i obogaćuje uvid“ (Hrvatska enciklopedija, metafora). Metaforizirati znači dati staro ime novom sadržaju ili osvježiti stari sadržaj novim imenom. Aristotel je tvrdio da „dobro metaforizirati“ znači „opaziti sličnost“ (prema Ricoeur 1981: 7). Ante Stamać također podsjeća na staroretoričke i tradicionalne odredbe metafore. Upućuje na Aristotela za kojeg je metafora „uzimanje tuđeg imena” što se zbiva na 4 načina, čime je ustanovio mehanizam metafore. Spominje Cicerona koji piše o metafori kao o velikom ukrasu govora koji učvršćuje njezinu stilističku funkciju (1983: 39). Svojstvo i svrha metafora jest da se neki predmet izrazi bez njegova navođenja. Metafora taj predmet imenuje navodeći ono što mu je srodno ili slično, a to je bit slikovitog prikazivanja nečega (Aristotel 2008: 200).

3.2. Sveprisutnost metafore

Temeljit prevrat u ovom području, tvrdi Stamać, donosi specijalizacija znanosti nakon dvadesetostoljetnog relativizma. Metafora postaje jednim od ključnih pitanja semantike, semiotike i semiologije kao semantička promjena (odn. preinaka). Zaključci suvremenih motrišta o metafori, od novoretorike do hermeneutike, glase da metafora ne proizlazi iz definicija, već govorne djelatnosti u najširem smislu - iz života jezičnih znakova u procesu priopćavanja (Stamać 1983: 41-42). Kako tvrdi Dubravka Vidaković, metafora je sveprisutna što potvrđuju i istraživanja u kognitivnoj lingvistici. Ista „nije tek stilaska figura kojom se koriste samo vješti govornici kako bi svoj govor učinili slikovitijim, već je jedna od temeljnih pojava koja je svakodnevno prisutna i u našem govoru i u našem mišljenju i razumijevanju stvarnosti koja nas okružuje“ (2006: 761). U romantizmu se javilo mišljenje da je sav jezik u osnovi metaforičan. Svijet se oblikuje i mijenja pomoću metafore budući da postoji samo kroz jezik, a ne izvan njega. Metafora čini temeljnu strukturu jezika i

svijesti te nije samo ukras mišljenja. Za romantičare „riječi ne upućuju na stvarnost i nemaju unaprijed utvrđenih značenja kao u klasičnoj retorici, nego ih dobivaju tek u uporabi“ (Hrv. enciklopedija, metafora). Jedina posebnost jezika književnosti je da ističe i osvježuje metaforu kao opće stvaralačko i razvojno načelo jezika budući da stvara sličnosti koje naizgled tek dovodi u vezu proširujući tako značenja riječi i njima posredovano iskustvo stvarnosti (Hrv. enciklopedija, metafora).

Krešimir Bagić prepoznaje metaforu kao dio svake upotrebe jezika bilo da je riječ o razgovornom, medijskom ili pjesničkom diskurzu. Ona reorganizira naše viđenje svijeta, pokreće imaginaciju te obogaćuje percepciju, a uvijek događa u kontekstu o kojem ovisi (2012: 187). Paul Ricoeur u svom djelu *Živa metafora* analizira metaforu koja se kreće od retorike k semantici i od semantike ka hermeneutici. Drži da isključivo retoričko tretiranje metafore proizlazi iz njene krive povlaštenosti pri čemu metafora nije samo trop, tj. odklon s obzirom na značenje riječi (1975: 55). Ricoeur tvrdi da nam metafora govori uvijek nešto novo o stvarnosti budući da unosi više od emotivne vrijednosti. Ona nudi nove informacije, trenutna je kreacija i semantička inovacija u odnosu na dotadašnji jezik, a ostvarila se kao rezultat posluživanja neobičnim i neočekivanim tumačenjem. Metafora nije ukras diskursa, predstavlja rješavanje semantičke disonance i podsjeća više na rješavanje zagonetke, nego jednostavnu asocijaciju temeljenu na sličnosti (prema Burzyński 2012: 33).

Lakoff i Johnson u svojoj knjizi *Metafore u našem životu* smatraju da metafore nisu samo retoričke figure, ne postoje jedino u riječima, već se manifestiraju na način shvaćanja pojava koje izražavaju primjenjujući neko preneseno značenje. Bit metafore je razumijevanje te iskustvo određene vrste stvari u terminu druge stvari (prema Burzyński 2012: 30). Lakoff i Johnson kod metafore naglašavaju misaoni proces uz onaj jezični. Tvrdе kako igra riječi uvelike pokazuje na koji način čovjek promatra svijet, a pojmovni sustav jezika ima metaforički karakter. Metafora ne postoji samo u riječima kojima se služimo, već u samom načinu razumijevanja onoga što je u biti argumentiranje. Može poslužiti za uvjeravanje sugovornika, ali i njegovo svladavanje – u tom slučaju nužno je naći ravnotežu između apstraktne misli i konkretnog iskustva (prema Burzyński 2012: 31). Odbacuju stav o jeziku kao jedino pošiljatelju informacija te jeziku koji nije sredstvo prenošenja struktura našem sistemu pojmova i svakodnevnog djelovanja. Vidjeli su metafore kao racionalnost obogaćenu imaginacijom i pokazali da metafore karakteriziraju određenog čovjeka (prema Burzyński 2012: 30).

K. Stepanik smatra da je spoznaja putem metafore puno dublja, nego ona izražena osnovnim jezikom te otkriva pravu prirodu pojava, skriveno stanje stvari, osvjetljava sadržaj psihe te daje uvid u unutarnju stvarnost. Metafora je međudjelovanje ideja, misli i značenja, prenosi ono što se ne da logično objasniti. Ona kao organizator napetosti između značenjskih područja izraza povezuje u semantičku cjelinu međusobno udaljene izraze (prema Burzyński 2012: 32). Metafora je i određen oblik zagonetke koju treba dešifrirati. J. Ziomek tvrdi da njen cilj mora biti navođenje na novo rješenje koje je nastalo kao rezultat odnosa značenjskih sličnosti (prema Burzyński 2012: 33).

3.3. Mrtve metafore

Metafora je dugo smatrana pjesničkim ukrasom. No, prema teoretičaru Solaru, ona predstavlja jedan od osnovnih strukturnih mehanizama samog jezika. Izrazi kao što su *noga stola* ili *grlo boce* jasan su primjer da je metaforička zamjena vrlo produktivan postupak označavanja pojmova koji traže svoje ime. Metafora se tako javlja kao kreativni princip jezika. Isti teoretičar zapaža kako u običnom govoru takva prenesena značenja riječi uglavnom ne zamijećujemo. Uobičajena praksa imenovanja novih, do tada neimenovanih pojava, dovela je do toga da je često potrebno poznavanje korijena riječi da bismo postali svjesni promjena u značenjima do kojih dolazi razvojem jezika. Tako je *umoran* zapravo trop jer dolazi od glagola *umoriti*, tj. *ubiti* (Solar 1976: 69.). U tom slučaju govorimo o mrtvoj metafori.

One su metafore koje više tako ne osjećamo, u stvari nepregledan niz riječi koje su nekoć nastale kao metafore, a potom su prošle proces leksikaliziranja. Primjerice, težnju da ostvarimo dohodak označujemo kao *bitku*, ideološki protivnik morao bi izaći na *brisani prostor*, a ne da se ubacuje u *naše redove* (Stamać, 1983: 52). A. Stamać im prepoznaje porijeklo u sferi modernog ratništva, ali ih je praksa kodificirala s posve drugačijim značenjima. Sada su to primjeri iz svakodnevnog javnog života. Dalje, Stamać navodi primjere izbljedjelih metafora: *noga stola*, *list papira*, *gorjeti od želje*, *plaćati danak zaostalosti*, *biti vedar* ili *nositi u sebi mračne misli*. Vješto koristi izraze *jezični inventar*, *jezični popis* i *jezično blago* u koje „izlizane” metafore ulaze, a koji su i sami mrtve metafore te na taj način dodatno prikazuje njihovu sveprisutnost. Stamać zaključuje kako metaforu sam uspjeh da označi pojam čini izbljedjelom jer „njezino podrijetlo iz druge sfere referencije više se ne osjeća ili se osjeća vrlo slabo” (1983: 53).

Tvrdi da je moguće lučiti četiri stupnja leksikaliziranja: 1. izraz se (po prvi put) rabi u metaforičkom, odnosno metonimičkom liku; 2. novo se ime ponavljanjem učvršćuje u kontekstu u kojem se prvi put pojavilo; 3. novo se ime proteže na sve ostale kontekste; 4. staro se značenje gubi, pa i zaboravlja (Stamać 1983: 54). Iako leksikalizacija objašnjava metaforin put od prve upotrebe

do ulaska u jezični inventar, tj. do završetka leksikalizacije, za širu sliku o metafori nužno je postaviti pitanje njezine motiviranosti. O uzrocima nastanka metafore bit će riječi u sljedećem poglavlju.

3.4. Uzroci nastanka metafore

Kada je riječ o samim uzrocima nastanka metafore, Stamać navodi tumačenja H. Meiera. Prvi i najočitiji tip uzroka je onaj kada nastaje novo ime u slučaju da ne postoji u jeziku riječ za novu stvar, neovisno o tome je li ona otkrivena u subjektivnoj odnosno objektivnoj sferi ili proizvedena u tehničkoj sferi. Novo ime najčešće nastaje po određenoj analoškoj shemi, tj. kao kalk, npr. *viličar*. Radi se o popunama leksičkih praznina u rječniku kada dotad nepoznate stvari po prvi puta treba imenovati. Za takvu metaforu Stamać tvrdi da je metafora „par excellence”.

Drugi tip uzroka temelji se na antropomorfnom poimanju svijeta. Anatomska građa ljudskog tijela i njegov prostorni raspored predstavlja analošku shemu za pojave izvanjskog svijeta, tj. svijet pojmova. Primjerice, glava je uvijek ono na vrhu, ono najvažnije, usta svakojaki otvori, mozak, zubi, jezik, ruka, noge, srce, trbuh, koljeno itd. nalaze se u jezičnom vokabularu u nebrojenim značenjima koja shvaćamo kao leksikalizirane metafore. Neke od njih su npr. *poglavlje*, *ušće rijeke*, *zub vremena*, *mozak momčadi* i *noga stola* (Stamać 1983: 66).

Treći tip uzroka tješnje je vezan uz emotivnu funkciju jezika kada se uspoređi s do sada navedenim uzrocima. U ovom slučaju poruke izricatelja reguliraju emotivnost i afektivnost (Stamać 1983: 68.) Iznenadni, neočekivani i nepredvidljivi izbori rezultat su podsvjesnih i emotivnih stanja dok se pojavljivanjem takvih izbora dano značenje fiksira u svezi s mnogostruko izabranim imenom (Stamać 1983: 69).

Četvrti tip uzroka metaforičnosti proizlazi iz intersenzornog percipiranja, tj. „iz imenovanja što polazi od smislova ustanovljivih na više mjesta osjetilnog niza, odnosno od smislova izlučenih iz ‘nereda svih osjetila’ (Rimbaud) unutar tog niza“ (Stamać 1983: 73). Riječ je o slušnom, dodirnom, okusnom i njušnom percipiranju. Meier je primjetio trovršno miješanje. U prvom slučaju sintagme spajaju polja senzornosti i čisto pojmovni sadržaj – tada govorimo o metonimičnosti (*goraka istina*, *slatka pobjeda*, *gluha noć*). Drugi slučaj odnosi se na sintagme koje spajaju izražen osjet i smisao koji pripada osjetilno drugačije percipiranoj riječi - tada govorimo o prijenosu značenja na temelju zamjene u senzornom nizu (*njušim umj. vidim*, *čujem umj. njušim*, *vidim umj. poimam*). Zadnji slučaj odnosi se na sinestezijsku metaforu u kojoj se zamjena značenja obavlja unutar istog polja pojmova, tj. polja senzornosti (*ton boje*, *boja tona*, *oštar miris*).

Izbjegavanje procesa imenovanja ili tabuističko ponašanje peti je tip uzroka nastanka metafore. Takve metafore su najčešće eufemizmi i tabu riječi koje nastaju u sferi religije, politike i spolnosti. Tako su nastali izrazi *Lučonoša* ili *Nečastivi* za Sotonu dok se u svakom jeziku nalazi mnoštvo metafora za spolne organe (Stamać 1983: 73).

3.5. Promjena značenja i semantička preinaka – leksikalizirane i pjesničke metafore

Sve ove pojave, koje je Stamać razmatrao, rasvjetljavaju pitanje promjene značenja. Termin je to koji upućuje na „objektivnu, prethodno danu i poviješću potvrđenu stranu u postupanju s jezičnim znakovima“ (1983: 81). Promjene značenja su, zapaža Stamać, dijakronijske naravi te se mogu promatrati kao „regularne, općenite, pa i pretkazive pojave“ (1983: 81). I dok njih vežemo uz leksikalizirane metafore imajući na umu proces, tzv. semantičke preinake povezujemo s pjesničkim metaforama podrazumijevajući neočekivanost i nepredvidljivost. Potonje se odnosi na „sraz dviju konstanti - danog leksema i 'njegova' novostečena konteksta“ (1983: 81).

Stamać naglašava važnost konteksta koji diferencira metaforu na sličan način na koji diferencira homonimične i polisemične riječi. Kontekst diferencira leksikaliziranu metaforu na način da ju *projašnjuje*, ali i pjesničku tako da ju inicira. Leksikalizirane su metafore, oslanjajući se na mnoštvo relativno poznatih konteksta, prolazile proces leksikaliziranja paralelno s razvitkom jezika u cjelini koji je širio tipove znanja o psihičkoj, fizičkoj, društvenoj i metafizičkoj zbilji. Nove pak metafore fungiraju samo u novom kontekstu (1983: 82).

Kontekst je uvjet ostvarivanja metafore. Ona se kao semantička preinaka razlikuje od „normalnih“ leksema te prepoznaje po nizu jezičnih anomalija. Unutar prepoznatljivih tipova rečenica (često stihovi) i diskursa s pretežito estetskom funkcijom, metaforička mašta operira većim intenzitetom u odnosu na tekstove s referencijalnom i apelativnom službom. Ona je svojevoljna i svojesmjerna te njezina afektivnost rezultira miješanjem različitih područja zbilje. Kako Stamać dalje tvrdi, ona tu zbilju jezikom preinačuje, organizira na začudan način u oblicima koji su novi, pjesnički svjetovi (1983: 83).

Pjesma gomila „preinake referencijalno iskažljiva svijeta“ te je potencijalnim mjestom na kojem metafore bivaju dovedene do „krajnje zamislivih napetosti na crti ime – smisao“ (1983: 84). Stamać pojašnjava da je metafora u pjesmi „čestica posvema autonomnog znaka, i odnosi se isključivo prema njemu, tj. on ju je ‘iščupao’ izvan poznatih (stvarnih, često i jezičnih) konteksta, te je ‘usadio’ isključivo u sebe sama, ugradio je u svoju fakturu, čineći je dijelom ‘poruke kao takve’“ (1983: 84). Metafora tako ne pridonosi „otkrivalačkom, već zakrivalačkom značaju govora“ (1983: 84).

Na kraju razmatrane materije Stamać donosi zaključke. Promjena značenja isprva teži otkriću novog područja zbilje, zatim novoj konfiguraciji smisla i imena, *okamenjenju* tih konfiguracija uslijed čega u sve većim kontekstima fungira kao „normalno” značenje te se na kraju očituje kao leksička i retorička metafora. Semantička preinaka teži ulasku u unaprijed izdvojen krug značenja omeđen pjesničkim diskurzom, djeluje kao minikontekst isključivo u tom stilu te se na kraju očituje kao pjesnička metafora. Promjena značenja regularnog je karaktera pošto je tijekom povijesti izgubila svoju singularnost, dok je pjesnička metafora uvijek singularnog i jedinstvenog karaktera. Metafora u prvom slučaju doživljava svoj kraj leksikalizacijom, dok ona u drugom slučaju svoju pustolovinu započinje u kratkotrajnom i lucidnom času pjesničkog stvaranja i traje isto onoliko koliko traje i sveukupno značenje dotičnog pjesničkog diskurza koji ju održava (1983: 85).

3.6. Spoznajna, ekspresivna i poetska metafora

K. Bagić razlikuje spoznajnu, ekspresivnu i poetsku metaforu s obzirom na karakter metaforičkog značenja, stupanj metaforičnosti i tipove diskursa u kojima se pojavljuje. Spoznajna metafora obuhvaća izraze kojima se imenuju stvari i pojave za koje u jeziku ne postoji naziv te ustaljene izraze koji zrcale misao i kulturalne koncepte. Za mlade znanstvene discipline koje izgrađuju svoj metajezik karakteristične su nominacijske metafore - astronomija poznaje izraze poput *života, rađanja i smrti zvijezda, crnih rupa, zvijezda patuljaka* ili *zvijezda divova*, atomska fizika pak govori o *jezgri atoma, elektronskom omotaču, neutronske barijeri* i *suradnji atoma*. Spoznajne metafore rezultat su Stamaćevog 1. tipa uzroka metafore o čemu je u ovom radu već bilo riječi (2013: 188).

U razgovornom jeziku ekspresivnom metaforom izriču se različite emocije. Sugovornika ili sugovornicu u hrvatskom jeziku možemo nazvati od milja vokativima: *cvjetiću, ružice, dunjo, jablane*, a u poljskom: *kwiateczku (cvjetiću), rużyczko (ružice), ździebelko (grmiću), stokrotko (tratinčice) ili tulipanku (tulipančiću)*. Ukoliko sugovornika želimo uvrijediti ili podcijeniti, uporabit ćemo sljedeće izraze: *tikvo glupa, tikvanjo tvrdoglava, šuplja tikvo, bućoglavče, tulipane* u hrvatskom jeziku, a izraze: *ty szczawiu (kiselice jedna), ty głąbie kapuściany (kuposov kocenu)* uporabit ćemo u poljskom jeziku. Ovi izrazi spadaju u grupu adresativnih fitoemotiva s vrlo izraženim pozitivnim i negativnim emocijama (Pintarić 2002: 162). Govorimo o emotivnim pragmemima koji mogu biti izricani raznim semovima (biljke, životinje, antroponima, etnonima, broja i prostora) (Pintarić 2002: 155). Do sada navedeni izrazi (fitonimni pragmemi) u svom korijenu imaju biljni naziv koji ima emotivno značenje (Pintarić 2002: 156). Funkciju *umilnica* ili *naljutnica* imaju i „zoonimi kao životinjski pragmemi rabljeni u emocionalne ili afektivne svrhe“

(2002: 168). Nama dragoj osobi obraćat ćemo se tako vokativima *mišiću*, *bumbarčiću*, *žabice* ili adekvatnim poljskim izrazima *myszko*, *robaczku*, *żabko* (2002: 170). Adresativnim zoonimima iskazuju se i negativne emocije, npr. izrazima *kravo*, *svinjo*, *kučko* u hrvatskom te *krowo* (*kravo*), *świnio* (*svinjo*), *suko* (*kučko*) u poljskom jeziku (Pintarić 2002: 168-169).

Ekspresivne metafore karakteristične su i za medijski, promidžbeni diskurs koji im daje određenu zavodljivost i uvjerljivost. Takve metafore imaju zadatak prevaliti velike udaljenosti između imena proizvoda koji se metaforizira i izraza kojim se metaforizacija izvodi (Bagić 2013: 188).

Poetske metafore, zaključuje Bagić, nude iznenađujuće, originalne, lucidne i inventivne analogije te upućuju na percepcijske, refleksivne i retoričke specifičnosti pojedinog pjesnika (2012: 189).

3.7. Eksplicitna i implicitna metafora

Nadalje, Bagić dijeli metafore prema prisutnosti pravog i posuđenog imena na eksplicitne (in praesentia) i implicitne (in absentia). U eksplicitnoj metafori prisutno je pravo i posuđeno ime. Osnovni smisao je prepoznatljiv, dok ga figurativni smislovi mijenjaju, dopunjuju i šire. Vrlo je naglašena estetska funkcija. Bagić upućuje na Bonhommea (1998) koji tvrdi da taj tip metafore ima najčešće tri pojavna lika. Atribucijska metafora realizira se kao subjektivna definicija ($A1 = A2$), npr. *Ruže su munje misli* (Ujević, „Svetkovina ruža“). Za apozicijsku metaforu karakteristično je supostavljanje izraza koji se metaforizira i onog kojim se metaforizira ($A1, A2$), npr. *Bog noći mjesec* (A.B. Šimić, „Mjesečar“) ili *Svjetlost - čista ogrebotina* (A. Žagar, „Tamo gdje prestaje pjesma“). Pod determinacijskom metaforom podrazumijevamo genitivnu sintagmu kojom se poetizira ili figurativno karakterizira riječ ili izraz ($A1/A2$), npr. *U Albaniji kiša kamenja, u Izraelu kiša metaka* (2012: 190).

U implicitnoj metafori pojavljuje se samo posuđeno ime u kojem se primatelj s pripisanim obilježjima nalazi u ulozi odgonetača. Smisao je lako raspoznatljiv kada je riječ o ustaljenim implicitnim metaforama poput *mačke* (djevojka) ili *krkljanca* (gužva). Do poteškoća u razumijevanju dolazi kada se suočavamo s poetski implicitnom metaforom. Njezino značenje ovisi o sintaksi i semantici teksta, čitateljevoj percepciji, invenciji te književnom i životnom iskustvu. Često je okružena drugim metaforama, kontekstualna je te podliježe različitim hermeneutičkim pretpostavkama (Bagić 2012: 190).

3.8. Paul Ricoeur i metaforička istina

Paul Ricoeur ističe važnu ulogu analogije na kojoj se temelji metafora. Nije cilj da se čitatelja dovede do nekog referenta, već je posrijedi „stvaranje dinamika slika i stanovite ikoničnosti koja jamči valjanost smisla drugog reda kojemu je usmjerena metaforizacija“ (prema Brnčić 2013: 25). Čitatelj ima dvostruku ulogu: ponovno prisvaja smisao metafore i istodobno se otvara svijetu prema kojemu ga metafora upućuje. On nema zadatak da ponovno pronade intenciju simuliranu iz doslovnog smisla, već da čita metaforu očima čitatelja. Metafora tako otkriva minimalno dva značenja koja osiguravaju razumijevanje metafore. Citirani autor smatra da su „sve interpretacije valjane“ (prema Brnčić 2013: 25). „Nisu ni lažne ni istinite, ni tek poetske, upravo zato jer se intencija autora ne može provjeriti“ (prema Brnčić 2013:25). Ricoeur je time skloniji teoriji metafore koja ju promatra kao ono što se *ozbiljuje* te neprestano zadobiva smisao. Za razumijevanje metafore važna je sposobnost čitalačkog dešifriranja sličnog i analognog dok mu tu sposobnost pruža autor u obliku metafore. Ricoeur izražava stav da se metafora opire razumijevanju jer je „izraz što ga razum ne može proniknuti, a koji odražava ontološku dimenziju bića“ (prema Brnčić 2013: 25). Metafika se očituje metaforičkim jezikom dok razumu prepušta da dovrši djelo interpretacije. Na taj način metafora primorava razum da pronade analogiju koja ga nadilazi. Mjesto gdje se susreću istina zbiljskog svijeta i čitateljeva subjektivna istina Ricoeur naziva metaforičkom istinom (prema Brnčić 2013: 25).

„Metafora primorava konceptualnu misao da misli *više*, što joj je zajedničko s imaginacijom čiji je ona produkt“ (prema Brnčić 2013: 26). Ricoeur tvrdi da je to 'misliti više' – što ga vodi oživljujuće načelo - 'duša' interpretacije. Metafora povećava čovjekovu sposobnost stvaranja znanja te primorava čitatelja da misli *kroz* nju. Time postaje i svjestan metaforičke prirode jezika – tvrdi Ricoeur (prema Brnčić 2013: 26).

Metafora je građena na napetosti između onoga što jest a što bi moglo ne biti, tj. metaforička istina legitimira se činjenicom da ono što 'nije kao' zadržava unutar 'jest kao' (prema Brnčić 2013: 32). Za proizvodnju tzv. metaforičke istine nužne su tri tenzije. Prva je tenzija između sadržaja i prijenosnika, druga između doslovne i metaforičke interpretacije i treća u „relacijskoj funkciji kopule“. To se odnosi na ulogu riječce 'je' koja povezuje dvije domene. U primjeru *rasprava je rat* ključan je upravo glagol biti, točnije 'je', budući da nudi istovjetnost i razliku. Rasprava je ujedno rat, ali i nije. Ovdje se radi o jednom 'biti kao' ili 'vidjeti kao'. Kako bismo dosegнули metaforičku istinu, moramo odbaciti prosudbu o doslovnoj istini rečenice jer bi tako ili promašili smisao metafore (biranje između *rasprava je rat* i *rasprava nije rat*) ili došli do apsurd (rasprava ujedno jest i nije rat). Iz tog razloga, drži Ricoeur, razumijevanje metafore je ključno za fenomenologiju

čitanja, dok je treća tenzija najvažnija za proizvodnju i definiranje metaforičke istine. Taj 'vidjeti kao', npr. vidjeti raspravu kao ili nalik ratu, omogućuje da dva prethodno udaljena kategorijalna razreda postaju bliski. 'Vidjeti kao' uključuje ukinuće prirodnog viđenja uslijed čega se otvara, prema Benardu Stevensu, „polje imaginacije, novi smisao, novo virtualno iskustvo“ (prema Brnčić 2013: 33). Imaginacija nudi svoje posredništvo u trenutku pojavljivanja novog značenja nauštrb doslovne predikacije. Dobro metaforizirati znači 'vidjeti sličnim' unatoč konceptualnim razlikama, dok sličnost, na temelju koje se gradi metafora, ukida logičku udaljenost među semantičkim poljima te kroz semantički sraz potiče iskru metaforičkog smisla (prema Brnčić 2013: 33).

3.9. F. Nietzsche: Spoznavanje kao govor u metaforama

Nietzsche tvrdi da je sav jezik u osnovi metaforičan, dakle lažan. Čovjek tako laže nesvjesno i prema stoljetnim navikama, laže se grupno, prema čvrstoj konvenciji i to u stilu koji je obvezatan za sve (1999: 13). Kada čovjek laže nesvjesno, to znači da je takvom „laganju“ prethodio zaborav primitivnih ili zornih metafora koje su se ukrutile, okamenile i mumificirale, tvoreći tako zgrade pojmova ili, kako ih Nietzsche naziva, 'pojmovne katedrale' (1999: 14).

U spisu „O istini i laži u izvanmoralnom smislu“ Nietzsche ozbiljno dovodi u pitanje adekvatnost jezika kao izraza realnosti, tj. podudarnost oznaka sa stvarima. Njegova je tvrdnja da prijevodom živčanog podražaja u sliku nastaje 'prva metafora', a preoblikovanjem slike u glas, 'druga metafora'. Iz toga zaključuje da je sama riječ zapravo odslikavanje živčanog podražaja u glasu, a korištenje živčanog podražaja za opis svijeta izvan nas – neopravdano (1999: 11).

Ovaj filozof tvrdi da čovjek antropomorfno poima okolinu, uzima sebe kao mjeru svih stvari. Čovjek ne traži istinu, nego metamorfozu svijeta u čovjeka, on se asimilira. Tvorac jezika tako označuje samo odnose stvari spram čovjeka te za njihove izraze koristi, kako kaže Nietzsche, najsmjelije metafore, pri čemu mu 'stvar o sebi' (čista, bezposljedična istina) biva nedohvatljivom (1999:10).

Kao dokaz da se kod riječi nikad ne radi o istini, Nietzsche navodi samu činjenicu da postoji više jezika. Kada ih stavimo jedne uz druge, vidimo da svaki ima samovoljna razgraničenja, naglašava čas jedno, čas drugo svojstvo iste stvari. Navedenu samovolju Nietzsche posebno naglašava (1999: 10).

Istine, za koje mislimo da su istine, predstavljaju samo iluzije umjetničkog prijevoda živčanog podražaja u slike, navodi dalje citirani autor. Te iluzije počivaju na istrošenim metaforama, metonimijama, antropomorfizmima i okoštanim pojmovima. One su samo „zbroj

ljudskih odnosa, koji bivaju poetski i retorički stupnjevani, prevedeni, ukrašeni, te se nakon duge uporabe narodu čine čvrstima, kanoničnima i obvezatnima“ (1999: 12).

Nietzsche metaforizaciju, osim što ju smatra jedinim po čemu se razlikujemo od životinja, drži odgovornom za činjenicu da iluzije smatramo istinama, tj. da ne uviđamo i zaboravljamo da su istine zapravo iluzije.

4. KONCEPTUALNA METAFORA

4.1. CILJNA DOMENA JE IZVORNA DOMENA

Konceptualnu metaforu najjednostavnije se može definirati kao vezu između dviju domena znanja te kognitivan proces koji se zrcali u jeziku. Ona je u središtu zanimanja kognitivne lingvistike. Predstavlja kognitivan proces konstruiranja značenja na temelju kojeg povezujemo dvije konceptualne domene, izvornu i ciljnu. One predstavljaju dvije domene znanja između kojih usporedbom utvrđujemo veze, a te veze između domena nazivamo *preslikavanjem* koje se odnosi na korespondencije između dviju domena. Izvorna domena je ona o kojoj imamo „veće“ znanje budući da upravo nju koristimo kako bismo objasnili neku značajku ciljne domene.

Lakoff i Johnson tvrde da se konceptualna metafora kao spoznajna sposobnost odražava u jeziku, što znači da razlikujemo dvije razine: *metaforički jezični izraz* i *konceptualnu metaforu* (prema Stanojević, 2009: 341). Konceptualna metafora je spoznajna i umna sposobnost usko povezana s metaforičkim jezičnim izrazom, ali je ipak prije svega po svojoj prirodi konceptualan a ne jezični fenomen. Metaforičko korištenje jezika tek je vanjska manifestacija konceptualne metafore koju možemo okarakterizirati kao 'način viđenja' u umu. Metaforički izraz je slijedom toga način govorenja, jezična realizacija (Marmelić 2013: 8).

Konceptualne metafore stvaraju mentalne modele pomoću kojih predmet spoznavanja iz ciljne domene približavamo spoznaji pozivanjem na potpuno drugačije područje iskustva. Povezuju „nazadno apstraktno-konceptualno razmišljanje s osjetilnim zapažanjem, osiguravajući u isto vrijeme koherentnost i cjelovitost našeg iskustva” (Burzyński 2012: 36). Konceptualna metafora tako može približiti često naoko suprotne svjetove. Ona traži analogijske odnose između nepodudarnih svjetova terminologiziranog znanja, točnije nepodudarnih u korelaciji s mentalnom strukturalizacijom koja se oslanja na svakodnevnom iskustvu pa na taj način ispunjava i heurističku funkciju u znanstvenom kontekstu (Burzyński 2012: 36).

Važna je činjenica da metafore sami konstruiramo u svakodnevnom diskursu, one nam pomažu da metaforičkim načinom izražavanja u komunikaciji objasnimo nešto apstraktno i složeno. Osim što koristimo već postojeće i konvencionalizirane metafore, one mogu biti i trenutna kreacija pojedinoga govornika, pri čemu svakodnevni jezik obiluje metaforičkim izrazima. Iz kuta gledišta

psiholingvistike, konceptualna metafora je sintagmatska sposobnost povezivanja konceptualnih domena, dok ju lingvistika promatra kao konvencionaliziranu, kao paradigmatičko znanje koje je rezultat standardiziranja zbog stalnog korištenja veza između istih domena. Govorimo dakle o dvostrukom karakteru konceptualnih metafora (Stanojević 2009: 343).

Konceptualna metafora se obično bilježi u obliku CILJNA DOMENA JE IZVORNA DOMENA (npr. LJUBAV JE VATRA, ZNANJE JE GLEDANJE, ŽIVOT JE PUTOVANJE ili RASPRAVA JE RAT). Izvorna i ciljna domena moraju pripadati dijelovima našeg iskustva koje doživljavamo kao sasvim različitim, stoga bez dovoljne razlike između izvorne i ciljne domene ne možemo govoriti o konceptualnoj metafori. Tako npr. u konceptualnoj metafori LJUBAV JE VATRA intuitivno možemo povezati dvije domene, ali o svakoj od njih imamo neka znanja koja nisu povezana s drugom domenom (Stanojević 2013: 54.). Koja to znanja uvjetuju mogućnost povezivanja domena i može li se baš svaka povezati s bilo kojom drugom? Jedno od temeljnih pitanja koje postavljaju lingvisti kad proučavaju konceptualnu metaforu, upravo je pitanje njezine ograničenosti. Npr., kod konceptualne metafore TEORIJE SU ZGRADE preslikavaju se temelji, ali ne i prozori. Zašto se sve iz jedne domene ne preslika na sve iz druge, tj. koji su to čimbenici zbog kojih je preslikavanje djelomično?

4.2. Ograničenja konceptualne metafore

Lingvisti, među kojima su Lakoff i Brugman, spominju načelo nepromjenjivosti koje se odnosi na ciljnu domenu. Budući da nam je cilj bolje razumijevanje upravo te domene, njen inherentni predodžbeno-shematski ustroj određivat će koja će se znanja iz izvorne domene na nju preslikati. Na taj način ciljna domena ograničava preslikavanje (Stanojević 2009: 345).

U tumačenju ograničenja Josepha Grady spominje korelacijske metafore i metafore sličnosti. U teoriji korelacijskih metafora koju on zagovara, korelacijska se metafora opisuje kao ona koja je složena od nekoliko jednostavnih, primarnih, izravno iskustveno motiviranih metafora. One su pak utemeljene na primarnim prizorima iz ljudskog iskustva, tj. na iskustvenoj korelaciji. Tako u npr. konceptualnoj metafori JAKA ŽELJA JE GLAD postoji utvrđena iskustvena povezanost domene gladi i jake želje. Primjer jedne korelacijske metafore je sljedeći: TEORIJE SU ZGRADE, ona je nastala tzv. konceptualnom integracijom primarnih metafora TRAJANJE JE USPRAVLJENOST i STRUKTURA JE FIZIČKA STRUKTURA.

Međutim, razvidno je da u nekim konceptualnim metaforama nije moguće utvrditi iskustvenu korelaciju između domena. Njih nazivamo metaforama sličnosti, pri čemu nema govora o sličnosti koja je objektivno zadana u svijetu, nego o onoj koja ovisi o govorniku. Određivanje

sličnosti temelji se dakle na kognitivnoj sposobnosti uspoređivanja. U konceptualnoj metafori JAVNI DOGAĐAJ JE KAZALIŠNA PREDSTAVA možemo tako pronaći sličnosti između glumaca u kazališnoj predstavi i sudionika nekog javnog događaja. (Stanojević 2009: 346-347).

Grady razlikuje korelacijske metafore i metafore sličnosti prema smjeru, ontologiji i konvencionaliziranosti. Smjer se odnosi na jednosmjernost ili dvosmjernost konceptualnih metafora pri čemu jednosmjernost podrazumijeva konkretnu izvornu te apstraktnu ciljnu domenu (korelacijska metafora), dok dvosmjernost dopušta jednako konkretnu ili apstraktnu ciljnu i izvornu domenu (metafora sličnosti). Npr., korelacijska primarna metafora VIŠE JE GORE povezuje smjer (GORE) kao izvornu domenu s količinom (VIŠE) kao ciljnom domenom, no u slučaju metafore sličnosti domene mogu biti jednako konkretne ili apstraktne. Tako, primjerice, ljude možemo preslikavati na druge ljude: *Einstein je suvremeni Pitagora* (Stanojević 2009: 348).

Grady ukazuje na ontološku razliku između dviju vrsta metafora, a ona je zapravo pitanje o vrsti koncepata što ih povezuje metafora. Autor tvrdi da „korelacijske i primarne metafore povezuju dva koncepta različite vrste što znači da se u njihovoj percepciji i shvaćanju rabe sasvim različite spoznajne sposobnosti” (Stanojević 2009: 349). U korelacijskoj metafori VIŠE JE GORE rabe se različite kognitivne sposobnosti procjenjivanja količine i visine. S druge strane, metafore sličnosti mogu povezivati slične ili istovrsne koncepte što smo mogli vidjeti u primjeru *Einstein je suvremeni Pitagora* u kojem ljude preslikavamo na ljude. Konvencionaliziranost je izraženija kod korelacijskih i primarnih metafora jer su motivirane izravnim iskustvom te se zbog toga pojavljuju u mnogim jezicima i kulturama. To manje vrijedi za metafore sličnosti ograničene predodžbenim mogućnostima te uvjetovane kulturnim znanjem o domenama koje uspoređujemo. Stanojević ponovno uzima primjer korelacijske metafore VIŠE JE GORE za koju pretpostavlja da je univerzalna zbog univerzalnosti kategorije prostora. Metafora sličnosti JAVNI DOGAĐAJ JE KAZALIŠNA PREDSTAVA, zaključuje, ne može biti univerzalna jer nije moguća u onim kulturama gdje kazalište kakvo je nama poznato ne postoji (Stanojević 2009: 349).

Svoje rješenje pitanja ograničenosti ponudio je i Kövecses. Promatrajući sposobnost nekih izvornih domena da se povezuju s više ciljnih domena, Kövecses je uočio da se svaki put preslikava isti dio. Tako je konceptualnim metaforama TEORIJE SU ZGRADE, VEZE (RELATIONSHIPS) SU ZGRADE i KARIJERA JE ZGRADA zajednička izvorna domena ZGRADA. Pri tome se preslikava glavno žarište koje je određeno središnjim znanjem o pojedinom konceptu. Kako tvrdi Langacker, središnje je znanje upravo najvažniji dio našeg enciklopedijskog znanja o pojedinom konceptu čija se važnost očituje u velikoj konvencionaliziranosti, generičnosti, intrinzičnosti i karakterističnosti

za pojedinu skupinu entiteta. Glavno žarište koncepta KAZALIŠNA PREDSTAVA vežemo tako uz glumce, redatelja, kulise, dijelove predstave i žanrove, ali ne vežemo uz vrijeme trajanja predstave, činjenicu da se predstave uglavnom gledaju sjedeći i sl. jer navedena znanja ne zadovoljavaju po kriterijima konvencionaliziranosti, generičnosti, intrinzičnosti ni karakterističnosti (prema Stanojević 2009: 350-351).

Nadalje, metafore se konstruiraju među ljudima kao kulturnim jedinkama, što pretpostavlja sličnosti i razlike u metaforičkom izražavanju različitih jezika i kultura. Za jezične sredine koje dijele sličnu kulturu, karakteristične su razlike na planu jezične realizacije iste metafore, dok je između udaljenih kultura uočljiva razlika u samim konceptualnim metaforama. To se vidi u nekoliko primjera iz hrvatskog, engleskog i poljskog jezika. Ukoliko želimo nekoga spriječiti da shvati po svoj prilici nepovoljno stanje stvari, u hrvatskom jeziku možemo mu *(za)mazati oči* ili *baciti pijesak (prašinu) u oči*, u poljskom jeziku isto tako baciti pijesak u oči (*sypać piaskiem w oczy*) ili sapunati oči (*mydlić komuś oczy*) dok u engleskom nekome možemo navući vunu preko očiju (*pull the wool over somebody's eyes*). Za navedene frazeološke jedinice u tri različita jezika zajednička je konceptualna metafora GLEDANJE JE ZNANJE dok se razlike svode na drugačiji jezični izraz. To ukazuje da je sposobnost metaforizacije općeljudska i nije vezana uz govornike pojedinog jezika (Stanojević 2013: 9).

5. NOGOMET I RATNIČKI DISKURS

George Orwell je u intervjuu londonskom „The Observer-u“ u prosincu 1945. izjavio da je sport rat bez pucanja. Komentirao je gostovanje sovjetskog nogometnog kluba Dynamo Moskva koji je u Velikoj Britaniji odigrao četiri utakmice u jesen 1945. godine, pri čemu je naglasio kobne posljedice kompetitivnog sporta na zdravlje društva. Spomenuo je sukobljavanje britanskih i ruskih igrača na utakmici s Arsenalom te posprdne povike navijača sudcu. Prenio je dojmove gledatelja o utakmici u Glasgowu koja je od samog početka bila borba bez ikakvih pravila. Nakon što je Dynamo naprasno prekinuo turneju, prisjetio se komentara o namjernom izbjegavanju suočavanja sovjetske momčadi s uistinu najboljim engleskim igračima. Primijetio je da svi daju odgovore sukladno svojim političkim stavovima. Kao rezultat cijele turneje vidio je samo stvaranje svježih animoziteta između obiju strana. Orwell odbacuje stavove o sportu koji približava narode, već naprotiv, vidi ga kao nastavak rata drugim sredstvima (prema Barbarić 2014).

„Gotovo svi sportovi koji se danas igraju su kompetitivni. Igraš da bi pobijedio, i sama igra ima malo smisla ukoliko nisi učinio sve da pobijediš. Na seoskoj ledini, odabereš stranu, ali ne i osjećaš lokalpatriotizma, moguće je igrati jednostavno zbog zabave ili vježbe. No, čim se u igru uplete pitanje prestiža, čim osjetiš da bi ti ili neka veća skupina kojoj pripadaš mogla biti osramočena porazom, bude se najsuroviji ratnički instinkti. Svatko tko je igrao makar i u školskom nogometnom timu svjestan je toga. Na međunarodnoj razini, sport je jednostavno samo mimikrija ratovanja. No, važna stvar nije tek ponašanje samih igrača već stav gledatelja. Kroz njih se projiciraju čitave nacije koje se nerviraju oko apsurdnih natjecanja, ozbiljno vjerujući da je trčanje, skakanje i udaranje lopte test nacionalnih vrijednosti. Sport je nepogrešivi uzrok nevolje [...]” (prema Barbarić 2014).

Orwell je ustvrdio da ozbiljan sport nema ništa zajedničko s *fair playom*, već je povezan s mržnjom, zavisti, hvaljenjem, zanemarivanjem pravila i sadističkim zadovoljstvom promatranja nasilja. Zato ga i ne čudi da su se najnasilniji i najkompetitivniji sportovi poput boksa ili nogometa neobično proširili. On u svemu vidi kumovanje nacionalizma kroz „suludu modernu naviku pojedinca da se identificira s velikom grupom i sve promatra kroz kompetitivni prestiž” (prema Barbarić 2014.).

Nogomet kao oblik masovne pučke kulture ima značajnu ulogu u konstrukciji i učvršćivanju društvenih, kao i lokalnih te nacionalnih identiteta. U takvoj konstrukciji nogomet spontano ali izričito naglašava razlikovanje od drugih i suprotstavljanje drugima. Ukazuje da su svi osobni identiteti u osnovi različiti jer svaki čovjek uspostavlja ono što drži da on sam jest samo na temelju razlikovanja od drugih (Vrcan 2003: 21). Slijedom toga, nogomet dodatno cementira nacionalne identitete i odgovoran je za dramatizaciju nacionalnih antagonizama i rivalstva, ponajviše zbog svojeg inscenirajućeg potencijala za dramatizaciju. Važno je naglasiti dvostruku narav sporta koja se izražava u istovremenoj prisutnosti homogenizirajućeg (integrativnog) i antagonizirajućeg (dezintegrativnog) društvenog potencijala u njemu. On iznimno pogoduje povezivanju različitih skupina, nacija i kultura, ali se u njemu i u vezi s njime često pojavljuje raznovrsno nasilje potpuno suprotnog učinka (Vrcan 2003). Sport je općenito (ali to možda najviše vrijedi za nogomet) prvorazredna pozornica komuniciranja i izražavanja različitih identiteta na kojoj timovi (više nego pojedinci) funkcioniraju kao simboli identiteta (Lalić 2008: 259-260).

Uzimajući gore navedeno u obzir, nogometni teren se u našoj percepciji može učiniti kao bojno polje na kojem se sukobljavaju i ratuju identiteti. To je jedan od razloga prisutnosti ratničkog diskursa u sportskom novinarstvu. S druge strane, sportski novinari svjesni su vlastite jezičnokreativne funkcije, zbog čega reportaža sadrži brojna i raznovrsna jezično-ekspresivna sredstva koja često prevladavaju nad neutralnima. Među najprisutnijim ekspresivnim sredstvima su metafore. Sociolog Benjamin Perasović uz maskulinistički koncept vidi naglašenu kompetitivnost, ali i jezik sportskih novinara kao nešto što održava nasilje u sportu pa i nogometni huliganizam:

„Međutim, s obzirom na neke trajne karakteristike navijačkoga svijeta, kao što su koncept muškosti i dokazivanja kroz fizičke obračune – dakle kroz maskulinistički koncept, kroz alkohol, kroz kompeticiju koja se također favorizira u nogometu, kroz diskurs kojim se koriste novinari, a koji je prilično ratnički, sa svim ‘rovovima’, ‘bitkama’, ‘bunkerima’ i sl. – jasno je da će nasilje ostati jedna od trajnih karakteristika svijeta nogometnih huligana, radikalnih navijača, tifosa, fanatika...kako ih već želimo zvati” (prema Lalić, 2008: 265).

Kao što se može uočiti, spominje ratnički diskurs sportskih novinara te navodi primjere. Upravo je cilj ovog rada pronaći što više takvih primjera koji dokazuju postojanje konceptualne metafore NOGOMET JE RAT.

Nogomet kao fenomen duguje popularnost svojoj sposobnosti da uzbuđuje gledatelje. Stadioni na kojima se odigravaju nogometne utakmice postali su na neki način moderni amfiteatri i arene. Tamo se održavaju svetkovine i nešto od javnog značaja. Nogomet stvara privide rizika i

smjenu rizičnih situacija (npr. opasnost za gol), što prate jaka uzbuđenja. Ljudima je privlačno dolaziti na stadion jer im svakodnevni život ne nudi takvu priliku kuhanja u „emocionalno pregrijanom kotlu” (Vrcan 2003: 27). U modernom vremenu opterećenom rutinom i dosadom u kojemu nestaju tzv. ‘velike ideje’ te u kojemu se odvija profanacija svetoga, raste potreba modernog čovjeka za trenucima velikih uzbuđenja te emocionalnog angažmana (Vrcan 2003: 28-29). Čini se da nogomet to može pružiti.

Ipak, nogomet svoju popularnost ne duguje samo kompetitivnosti i svom potencijalu za poticanje uzbuđenja, antagonizama i sukoba. On je relativno jednostavna kolektivna igra s lako razumljivim pravilima. Obični gledatelj ne mora ući u dubinu materije nogometa da bi razumio što se događa na nogometnom terenu, kao što je to možda slučaj u drugim sportovima. Za praćenje rezultata nisu potrebna posebna mjerenja, učinak igrača veoma malo ovisi o sredstvima kojima se igra (npr. ne ovisi o kvaliteti reketa). Dinamičan je, pun jedinstvenih i nepredvidljivih situacija, stalno traži nove kombinacije i rješenja u ograničenom prostoru i vremenu. Sadrži i estetsku dimenziju u vidu dribljanja, preciznosti dodavanja, udaraca na gol, brzine, baratanja loptom i vratarskih obrana. Draž nogometa je i u njegovoj inventivnosti i neizvjesnosti (Vrcan 2003: 26-27).

6. KONCEPTUALNA METAFORA: NOGOMET JE RAT

6.1 NOGOMET JE RAT i NOGOMETNA UTAKMICA JE BITKA

Kako bih dokazao postojanje konceptualne metafore NOGOMET JE RAT u poljskom jeziku, uočio sam brojne metafore rata koje se koriste u jeziku sportskog novinarstva. Primjere ću podijeliti na one koji se izravno tiču nogometne utakmice te na one koji direktno uz nju nisu vezani. Iako su nogometne utakmice središnji događaji samog nogometa, općepoznato je da su događanja u vezi s tim sportom dok lopta miruje iznimno praćena. Raspravlja se o taktikama trenera i klubova, zdravstvenom stanju igrača, transferima, čak se predstavljaju i supruge nogometaša. U prvoj analizi rad je usmjeren na metafore i pojmove koji se ne tiču izravno nogometne utakmice. Ipak, jasno je da će sama bit nogometnog svijeta sadržavati više metafora zbog svoje važnosti i dinamičnosti. Tako ćemo u drugom slučaju uočiti metafore kojima nam se želi bolje dočarati situacije tijekom nogometne utakmice, poteze igrača ili cijele momčadi te odnose snaga na terenu. Svi ti primjeri nalazili su se u kontekstu razvoja događaja na nogometnom terenu, bilo da se radi o izvještaju s utakmice ili, u zadnje vrijeme popularnom, tekstualnom prijenosu.

Analizom sam u sklopu konceptualne metafore NOGOMET JE RAT utvrdio postojanje konceptualne metafore NOGOMETNA UTAKMICA JE BITKA. U nastavku ću ponuditi primjere na poljskom jeziku, prijevod na hrvatski, tabličnu analizu i obrazloženja za koja smatram da potvrđuju gore navedene pretpostavke. U primjerima su podcrtane metafore te je svaka od njih smještena u tablicu u kojoj se utvrđuje na što se pojedina metafora odnosi, točnije koju stavku ciljne domene opisuje. Nakon tablice slijedi utvrđivanje motiviranosti metafora, tj. postavlja se pitanje zašto je baš taj metaforički izraz upotrijebljen za određenu pojavu vezanu uz nogomet.

6.2 Primjeri konceptualne metafore: NOGOMET JE RAT

Tablica I. Preslikavanja iz izvorne domene RATA u ciljnu domenu NOGOMETA

Izvorna domena: RAT	Ciljna domena: NOGOMET
vojnici (żołnierze)	nogometaši
vojska (armia)	nogometna momčad
junak/junaci, heroj/heroji (bohater/bohaterowie)	nogometaši koji su postigli uspjeh, najbolji nogometaši
marš (marsz)	napredak, nizanje dobrih rezultata/pobjeda, približavanje uspjehu/tituli
front, bojišnica (front)	nogometno natjecanje
desetkovan (zdzięciętkowany)	pogođen ozljedom
tvrđava (twierdza)	stadion, teren na kojem domaća momčad rijetko gubi
bitka (bitwa)	nogometna utakmica, često ona od velike važnosti
čistka (czystka)	otkazivanje suradnje nogometašima, raskidanje ugovora

6.2.1. *Armia Chelsea w obcych okopach. Jak na razie żołnierze Jose Mourinho znakomicie wywiązują się ze swoich obowiązków i są na prostej drodze do wygrania wojny o tytuł. Ale Mourinho może pochwalić nie tylko tych ubranych w niebieskie mundury. Armia oddana tymczasowo w obce ręce także nie próżnuje.*

Vojska Chelseaja u tuđim rovovima. Za sada se vojnici Josea Mourinha izvrsno drže svojih obaveza i otvoren im je put do pobjede u ratu za naslov. Ali Mourinho može pohvaliti ne samo one odjevene u plave dresove. Vojska koja je trenutačno u tuđim rukama također ne zaostaje.

6.2.2.1. *Bohaterowie z Rzymu wrócili do Poznania.*

Junaci iz Rima vratili su se u Poznań.

6.2.2.2 *Bohaterem spotkania został młody Słowak Lukas Haraslin, który najpierw umiejętnie przerzucił piłkę nad bramkarze, a następnie najlepiej odnalazł się w zamieszaniu w polu karnym.*

Junakom susreta postao je mladi Slovak Lukas Haraslin, koji je najprije vješto prebacio loptu preko vratara, a zatim se najbolje snašao u gužvi u kaznenom prostoru.

Ako je nogometna utakmica bitka, onda su sudionici nogometne utakmice vojnici. Kao što bitke imaju svoje junake, njih, pa čak i heroje, pronalazimo i u nogometnim utakmicama. To su najčešće napadači koji su najzaslužniji za postizanje pogodaka, iako pogotke postižu i igrači kojima to nije primarna uloga. Kao što su u pjesmama opjevani junaci bitaka, tako su i hvalospjevi sportskih novinara i pjesme navijača rezervirani za sudionike nogometnih utakmica koji se najviše ističu svojim nogometnim vještinama.

6.2.3. *Premier League. Chelsea kontynuuje marsz po tytuł, zwycięstwo United ..*

Premijer Liga. Chelsea nastavlja marš do naslova, pobjeda Uniteda...

Nogometne momčadi „marširaju”, baš kao i vojska. Marš je ritmički, složan i ravnomjeran hod organizirane kolone, ali i svladavanje udaljenosti hodom kao osnovnim načinom kretanja. Osnovna obilježja poput složnosti, usklađenosti i odlučnosti u svladavanju udaljenosti razlog su upućivanja metaforičkoga izraza „marš” na momčad koja se drži zacrtanog plana i niže pobjede. Zanimljivo je kako svladavanje realne udaljenosti tijekom marša uspoređujemo sa zamišljenom udaljenosti čija je krajnja točka naslov prvaka, a utakmice i bodovi koje momčad mora osvojiti put su do tog naslova. U ovom slučaju možemo govoriti i o primarnoj metafori utemeljenoj na primarnom prizoru iz ljudskog života koja glasi: POSTIZANJE SVRHE JE STIZANJE NA

ODREDIŠTE.

6.2.4. *Jeśli awansujemy do fazy grupowej Ligi Europy, nie jest to wykluczone. Dla zespołu może być trudniej, jeśli chodzi o walkę na kilku frontach, ale dla klubu byłoby łatwiej finansowo.*

Ako prodemo u grupnu fazu Lige Europe, to nije isključeno. Za ekipu borba na nekoliko frontova može biti naporna, ali za klub bi to finansijski bilo bolje.

Nogometni klub može u isto vrijeme sudjelovati u više natjecanja. Uz domaća prvenstva i kupove postoje i ona međunarodna. Tako se momčadi iz Europe nastoje plasirati u Ligu Prvaka (Liga Mistrzów) i Ligu Europe (Liga Europy). Front u najširem značenju predstavlja prostor (zonu, pojas, zemljišnu liniju) na kojoj se vodi oružana borba. U ciljnoj domeni front se odnosi upravo na natjecanja. Ako momčad odigrava utakmice na nekoliko natjecanja, ona se bori na nekoliko frontova.

6.2.5. *Wisła znów zdziesiątkowana - w Zabrzu bez pięciu. Bez pięciu ważnych zawodników wystąpi Wisła Kraków w czwartek w Zabrzu w meczu 29. kolejki T-Mobile Ekstraklasy z miejscowym Górnikiem.*

Wisła je ponovno desetkovana – u Zabrzu bez petorice. Bez petorice važnih igrača nastupit će Wisła Kraków u četvrtak u Zabrzu u utakmici 29. kola T-Mobile Ekstraklase s lokalnim Górnikom.

Profesionalni nogometaši često bivaju ozlijeđeni, što može biti rezultat velikih napora ili prekršaja igrača protivničke momčadi. Ukoliko momčad ima više ozlijeđenih igrača, kaže se da je ona desetkovana. Desetkovanje je oblik vojne discipline koju su koristili oficiri u rimskoj vojsci nad običnim vojnicima. Cilj im je bio da se kazne jedinice ili određene grupe u jedinicama u kojima je bilo pobuna ili dezerterstva. Svaka grupa vojnika bila bi podijeljena na deset vojnika od kojih bi jedan bio pogubljen, najčešće tako da su ga devetorica njegovih drugova kamenovala. Vojnika koji će biti pogubljen biralo bi se nasumično, bez obzira na individualni stupanj krivice. Poveznicu ovdje možemo uočiti u „prorijedenosti” vlastitih redova. Ovdje je bitan rezultat desetkovanja, a ne uzrok.

6.2.6.1. *Od tego momentu Inea Stadion stał się prawdziwą twierdzą w Europie. Nie potrafiły tu wygrać takie firmy, jak Red Bull Salzburg (0:2), Manchester City (1:3), Juventus (1:1), Braga (0:1) czy AIK Solna (0:1).*

Od tego trenutka Inea stadion postao je prava tvrđava u Europi. Ovdje nisu uspjele pobijediti momčadi poput Red Bull Salzburga (0:2), Manchester Cityja (1:3), Juventusa (1:1), Brage (0:1) te AIK Solne (0:1).

6.2.6.2. *Marzenia prysły, padła też twierdza. Jeden mecz Lecha, a jak boli.*

Snovi su se rasprsnuli, pala je i tvrđava. Jedna utakmica Lecha, a koliko boli.

6.2.6.3. *Twierdza nie do rozbicia. Sevilla wciąż niepokonana.*

Tvrđava nije srušena. Sevilla ostaje nesavladana.

6.2.6.4. *Niepokonana twierdza Bułgarska¹ czeka na Jagę² -*

Neosvojiva tvrđava „Bułgarska“ czeka „Jagu“.

Sportski novinari koriste jednu metaforu koja upućuje na omjer pobjeda i poraza na domaćem terenu, naglašavaju da pojedina momčad na domaćem terenu jako rijetko gubi ili ima niz neporaženosti. Spominju „tvrđave“ i „neosvojive tvrđave“ (twierdza niepokonana). Kad je momčad poražena, kaže se da tvrđava pada, biva osvojena i razrušena. Obrambene utvrde ograđene bedemima u ovom kontekstu služe boljem predočavanju statistike, govoreći nešto i o motiviranosti te psihofizičkoj reakciji igrača na domaći teren.

6.2.7.1. *W niedzielnym meczu 9. kolejki T-ME Wisła Kraków - Legia Warszawa, czeka nas prawdziwa bitwa o Polskę. Ligowy klasyk dawno nie miał tak wysokiej stawki!*

¹ Kolokvijalni izraz za INEA stadion na kojem nastupa nogometni klub Lech Poznań

² Kolokvijalni izraz za nogometni klub Jagiellonia Białystok

U nedjeljnoj utakmici 9. kola T-ME Wisła Kraków - Legia Warszawa, čeka nas prava bitka za Poljsku. Klasik lige odavno nije imao tako visoke uloge!

6.2.7.2. *Piłkarze Górnika po meczu z GKS-em: Przegraliśmy bitwę, ale wojna trwa.*

Nogometaši Górnika nakon utakmice s GKS-om: Izgubili smo bitku, ali rat traje i dalje.

6.2.7.3. *Przegraliśmy dziś z Zawiszą, ale to była tylko bitwa, nie cała wojna. Jestem przekonany, że awansujemy do Ekstraklasy - powiedział po meczu Termaliki z Zawiszą piłkarz "Słoników" Dariusz Pawlusiński.*

Izgubili smo danas od Zawisza, ali to je bila samo bitka, ne i cijeli rat. Uvjeren sam da prolazimo u Ekstraklasu – rekao je nakon utakmice Termalike i Zawisza nogometaš „Slonova“ Dariusz Pawlusiński.

6.2.7.4 *7 marca o 17.45 rozegra się prawdziwy bój o ekstraklasę. Bezpośrednie starcie drużyn, które pewnie do końcowego gwizdka ostatniego meczu 34. kolejki zaangażowane będą w korespondencyjną wojnę o awans. Obie zmotywowane do gry i pragnące ucieczki z szarej pierwszoligowej rzeczywistości. Sława, pieniądze i wielka kariera - tym znanym sloganem można śmiało podsumować nagrodę dzisiejszego starcia.*

Sedmog ožujka u 17.45 odigrat će se prava bitka/boj/borba za ekstraklasu. Direktan sudar momčadi koje će zasigurno do posljednjeg zvižduka posljednje utakmice 34. kola biti angažirane u korespondencijskom ratu za prolazak. Obje su motivirane za igru i željne bijega iz sive prvoligaške stvarnosti. Slava, novac i velika karijera – tim poznatim sloganom možemo slobodno rezimirati nagradu današnjeg okršaja.

Niz neporaženosti prekida se pobjedom u nogometnoj utakmici, a tvrdava pada u bitci. Bitka je oružani sukob jakih vojnih snaga ili oružanih snaga u cjelini čiji ishod presudno utječe na ishod rata ili jedne njegove etape. Može se odnositi na konkretnu nogometnu utakmicu s povećim značajem ili na nadmetanje tijekom nekoliko utakmica. U prethodnim primjerima vidljiva je sljedeća analogija: nogometna utakmica=bitka, prvenstvo=rat. Kao što pojedina bitka utječe na ishod rata, ali ne mora biti za rat presudna, tako i utakmica donosi bolju ili lošiju poziciju na

ljestvici nogometnih klubova. „Bitka” se ne mora uvijek odnositi na samo jednu određenu utakmicu. Ona može označavati natjecanje, tj. prvenstvo u cjelini. Tako naslov u sportskim novinama može objaviti da počinje „bitka za Englesku” kada obavještava da počinje *Premier Liga*.

6.2.8. *Astiz ofiarą czystki przy Łazienkowskiej. "Był związany z Legią, chciał tu zostać."*

Astiz žrtva čistke u Łazienkowskoj. „Bio je povezan s Legijom, htio je ovdje ostati.“

Kao što vladari i diktatori u čistkama ubijaju one koji su označeni kao neprijatelji, uprave klubova otkazuju suradnju nogometašima za koje smatraju da nisu ispunili ciljeve koji su pred njih stavljeni. Čistke se uvijek naređuju „odozgo”, od diktatora, predsjednika ili glavnog tijela kluba, a cilj im je eliminacija onih koji se ne uklapaju u njihovu viziju.

6.3. Primjeri konceptualne metafore: NOGOMETNA UTAKMICA JE BITKA

Tablica II. Preslikavanja iz izvorne domene BITKE u ciljnu domenu NOGOMETNE UTAKMICE

Izvorna domena: BITKA	Ciljna domena: NOGOMETNA UTAKMICA
opsada (gola)/ obleženje (bramki)	lopta prilično dugo kruži u blizini vrata
bomba (bomba)	snažan udarac upućen prema голу
kanonada, topnička paljba (kanonada)	učestalo upućivanje lopte prema vratima tijekom kratkog perioda
uzeti skalp (wziąć skalp)	pobijediti protivničku momčad
biti na straži (być na posterunku)	„budnost” vratara u neutraliziranju udaraca prema vratima
jurišni napadi (szturmowe ataki)	učestalo približavanje protivničkim vratima brzim protokom lopte
egzekucija (egzekucja)	postizanje pogotka
egzekutor (egzekutor)	učinkovit strijelac
zaći u rovove (okopać się)	defanzivno se postaviti
streljana (strzelnica)	situacija u kojoj je vratar izložen čestim udarcima na gol
ispaliti raketu (odpalić rakietę)	uputiti snažan udarac na vrata
snajper (snajper)	kvalitetan strijelac koji često postizuje pogotke
kapitulacija vratara (kapitulacja bramkarza)	situacija u kojoj vratar prima pogodak, tj. ne brani vrata
kapitulacija momčadi	poraz momčadi u nogometnoj

(kapitulacja drużyny)	utakmici
triumf (triumf)	veličanstvena pobjeda u nogometnoj utakmici
okrśaj (potyczka)	nogometna utakmica s dinamičnim razvojem događaja

6.3.1. *Pogoń - Legia (0:0): oblężenie bramki Pogoni, 23-latek nie do pokonania między słupkami*

Pogoń - Legia (0:0): opsada gola Pogoña, 23-godišnjak nesavladiv među vratnicama.

Na nogometnom terenu, koji je bojno polje, može se odvijati opsada. Ona u ratovanju predstavlja operaciju kojoj je cilj prisiliti neprijatelja (u gradu, tvrđavi i sl.) na predaju te znači okruživanje neprijatelja. Opsada gola tijekom nogometne utakmice ukazuje na okruživanje protivničkog gola, stvaranje uvjeta za postizanje pogotka. Zanimljivo je da tijekom opsade u ratovanju može postojati cilj ulaska kroz vrata tvrđave, a vrata (bramka) su drugi naziv za gol.

6.3.2. *Fantastyczna bomba z dystansu! Bramkarz bez szans!*

Fantastična bomba iz daljine! Vratar bez šansi!

Jak udarac u jeziku sportskog novinarstva može se nazvati i bombom. Ona je čelično tijelo napunjeno eksplozivnom tvari i služi za razaranje. Koje su to zajedničke karakteristike bombe kao eksplozivne tvari i jakog udarca na gol? Eksploziju bombe uglavnom zamišljamo kao nešto iznenadno i neočekivano, a udarci koji se nazivaju bombama često su upravo takvi. Prava bomba stvara veliku buku, a što je udarac nogom u loptu snažniji, glasnije se čuje. Da bismo razumjeli ovu poveznicu, dovoljno je sjetiti se onomatopejskih izraza „bum” ili „dum” koje koristimo za eksploziju bombe, ali i za snažan udarac nogometaša. U pronalaženju sličnosti možemo spomenuti i predodžbu koju o bombi imamo. Iako ona postoji u različitim oblicima, najčešće ćemo ju zamisliti kao crnu i okruglu. Nogometna lopta je, kako znamo, uvijek okrugla.

6.3.3. *El. Euro 2016: Meczarnie w pierwszej połowie i kanonada w drugiej. Niemcy rozgromili Gibraltar*

El. Euro 2016: Mučenje u prvom poluvremenu i kanonada u drugom. Nijemci uništili Gibraltar.

Vojni termin kanonada označava učestalu ili ustrajnu topovsku paljbu na neprijateljske položaje. Komentator nogometne utakmice izraz kanonada upotrijebit će ako igrači jedne momčadi upućuju (snažne) udarce prema protivničkom голу u kratkom vremenskom intervalu. U takvoj situaciji momčad koja vrši kanonadu postavljena je ofenzivno, bolje stoji na terenu, a protivnička momčad je u podređenom položaju.

6.3.4. *Pilkarze Lencyka znowu wzięli skalp.*

Nogometaši Lencyka ponovno su uzeli skalp.

Uzimanje skalpova najčešće vežemo uz indijanska plemena koja su se vraćala iz bitaka sa skalpovima kao ratnim trofejima. Skalp je koža s kosom koja je skinuta s glave poraženog neprijatelja. U nogometu uzimanje skalpa protivničkoj momčadi znači pobijediti ju u nogometnoj utakmici.

6.3.5. *W odpowiedzi Legia, ale piłkę spod nóg Nikolicovi wybił Kadar. Po rzucie rożnym strzelał Pazdan, ale Burić był na posterunku.*

Uzvrća Legia, ali loptu iz nogu Nikolića izbija Kadar. Nakon udarca iz kuta pucao je Pazdan, ali Burić je bio na straži.

Kad je vratar na straži, on ne obavlja stražarsku dužnost pod oružjem. Upućuje to na opreznost i koncentriranost vratara, koji prati razvoj događaja pred svojim vratima. Isto tako, izglednije je da tad vratar brani udarac koji nije bio odveć opasan za vrata.

6.3.6. *Początek 2. połowy to wcale nie szturmowe ataki Barcelony. To nawet nie działania zaczepne. Gospodarze zaczęli ostrożnie, choć z drugiej strony Bilbao od początku ostro gra presingiem.*

Na početku drugog poluvremena uopće nema jurišnih napada Barcelone. Čak i ne djeluje ofenzivno. Domaćini su počeli oprezno iako na drugoj strani Bilbao od početka igra oštri pressing.

Pobjeda se može ostvariti jurišnim napadima ili jurišem na protivničku momčad. Juriš je vojni manevar u kojem se neprijatelja napada silovito i odlučno, pri punoj brzini pješništva ili konjaništva (u modernom dobu i oklopništva). Oslanja se na ostvarivanje prednosti iznenađenjem neprijatelja i posljedičnom stvaranju straha, panike i rastrojenosti u protivničkim redovima. U nogometnoj utakmici jurišni napadi označavaju napadački postavljenu momčad koja je orijentirana na protivnička vrata, pri čemu se lopta vrlo kratko zadržava kod pojedinog igrača. Simboliziraju rastrčanu momčad koja brzim protokom lopte u nekoliko poteza prenosi loptu sa svoje polovice u blizinu vrata protivničke momčadi. Juriš nogometaša karakteriziraju i silovitost, odlučnost i brzina, a često dovodi do smetenosti, dezorijentiranosti i grčevitih nastojanja protivnika da se obrani.

6.3.7. *Miała być bitwa, skończyło się na egzekucji wykonanej przez Arkadiusza Milika (21 l.). 13 minut potrzebował Ajax Amsterdam, by wybić Legii Warszawa z głowy marzenia o 1/8 finału Ligi Europy.*

Trebala je to biti bitka, ali završilo je egzekucijom koju je izvršio Arkadiusz Milik. Ajaxu iz Amsterdama trebalo je 13 minuta da Legiji Warszawii izbije iz glave snove o osmini finala Lige Europe.

6.3.8. *Wspaniale jest widzieć, kiedy jeden zawodnik strzela tyle goli w meczu decydującej fazy Ligi Mistrzów. Lewandowski to wspaniały egzekutor, który potrafi zdecydować o wyniku meczu w każdym momencie - odpowiedział Ronaldinho na pytanie o Polaka.*

Sjajno je vidjeti da jedan sportaš zabija toliko golova u utakmici u odlučujućoj fazi Lige prvaka. Lewandowski je sjajan egzekutor koji može odlučiti o ishodu utakmice u svakom trenutku – odgovorio je Ronaldinho na pitanje o Poljaku.

Vrsni nogometni strijelci često se nazivaju egzekutorima. Egzekutor je osoba koja provodi smrtnu kaznu, tj. izvršilac smrtne kazne. Sam čin naziva se egzekucija. Iste se uglavnom nisu događale tijekom bitki, ali često su bile njihova posljedica, može se reći produžetak bitki. Zarobljenici neprijateljske vojske bili su osuđivani na smrt - egzekuciju. U nogometu napadač-

egzekutor ne lišava golmana života, već njega i njegovu momčad dovodi u nepovoljniju situaciju u odnosu na onu prije pogotka-egzekucije. Najveću sličnost između egzekutora u pravom smislu te riječi i napadača-egzekutora pronalazimo u odlučnosti, hladnokrvnosti i neumoljivosti jednog i drugog.

6.3.9.1. *Armia Chelsea w obcych okopach. Jak na razie żołnierze Jose Mourinho znakomicie wywiązują się ze swoich obowiązków i są na prostej drodze do wygrania wojny o tytuł. Ale Mourinho może pochwalić nie tylko tych ubranych w niebieskie mundury. Armia oddana tymczasowo w obce ręce także nie próżnuje.*

Vojska Chelseaja u tuđim rovovima. Za sada se vojnici Josea Mourinha izvrsno drže svojih obaveza i otvoren im je put do pobjede u ratu za naslov. Ali Mourinho može pohvaliti ne samo one odjevene u plave dresove. Vojska koja je trenutačno u tuđim rukama također ne zaostaje.

6.3.9.2. *Szkoleniowiec kielczan nie wierzy też, że Legia na Kolporter Arenie będzie grała zachowawczo. -Na pewno się w Kielcach nie okopie, bo to nie w jej stylu, choć nie wiem czy nas od razu zaatakuje.*

Trener momčadi iz Kielcea ne vjeruje da će Legia na Kolporter Areni igrati suzdržano. „Sigurno neće zaći u rovove u Kielceu jer to nije u njenom stilu, iako ne znam hoće li nas odmah napasti.

U radu su zamijećeni primjeri metaforičkih izraza koji naglašavaju defanzivno postavljanje igrača. Vrlo slikovito se opisuje situacija u kojoj se momčad grčevito brani od protivničke momčadi te pokazuje malo interesa za napad. Koristi se izraz rovovi. U ratovanju i bitkama vojnici koriste rovove, prokope u borbenoj liniji koji služe za utvrdu i zaštitu od neprijatelja. Nogometaši koji se nalaze u rovovima čvrsto drže svoje pozicije i odlučni su u odbijanju napada protivnika. Njihovo „nenapuštanje” rovova pokazuje da nemaju namjeru napredovati prema protivničkim vratima, kao što vojnici koji ne izlaze iz rovova ne napreduju prema teritoriju neprijatelja.

6.3.10. *Bo každy z nich w ułamku sekundy może uderzyć. No i będą do mnie walić - jak na strzelnicy.*

Jer svatko od njih u djeliću sekunde može pucati. I pucat će prema meni – kao u streljani.

Vratar koji je „na streljani” prisiljen je braniti brojne udarce upućene njegovim vratima. Streljana je otvoren prostor ili dvorana opremljena uređajima za gađanje iz vatrenog i zračnog oružja, a jedna vrsta streljane je vojnička streljana. Pucnjevima u streljani gađa se meta, slično kao što se udarcima na vrata gol pretvara u metu.

6.3.11. *"Była 14. minuta, gdy odpalił raketę: przyjął piłkę i oddał czyste uderzenie"*

„Igrala se 14. minuta kad je ispalio raketu: primio je loptu i uputio čisti udarac“

Uz isticanje preciznosti prisutno je i isticanje brzine upućene lopte. Brzina lopte ovisi o snazi udarca, koja se smatra vrlinom i dobrom odlikom nogometaša. On može ispaliti raketu. Raketa je projektil na vlastiti pogon mlaza plinova nastalih izgaranjem goriva i koristi se da bi se naštetilo neprijateljskim snagama. Ako se dovoljno snažno udari, lopta će također podsjećati na projektil te će se zbog brzine činiti da ide na vlastiti pogon. Ukoliko lopta uđe u gol, protivnička momčad zasigurno je „oštećena”.

6.3.12.1. *"Meteoryt Lewandowskiego". Niemcy w końcu chwalą polskiego snajpera.*

„Meteorit Lewandowskog“. Nijemci na kraju hvale poljskog snajpera.

6.3.12.2. *Wilczek będzie królem strzelców. Kamil Wilczek zmierza po koronę najlepszego snajpera ligi.*

Wilczek će postati kralj strijelaca. Kamil Wilczek smjera na krunu najboljeg snajpera lige.

6.3.12.3. *Głośny transfer w Ekstraklasie! Górnik ma nowego snajpera!*

Glasni transfer u Ekstraklasi! Górnik ima novog snajpera!

Kvalitetnog strijelca poljski sportski novinari nazivaju i snajperistom ili metonimijskim izrazom snajper. Puška je to s optičkim instrumentom koji služi preciznom gađanju, ali istovremeno

i metonimijski izraz za snajperista, osobu koja tu pušku koristi. On može biti policajac, vojnik ili član oružane skupine obučen za precizno gađanje na velike udaljenosti, promatranja i maskiranja. Upravo se zbog odlike preciznosti snajper koristi kao izraz za nogometnog strijelca. Nogometaš koji često i precizno pogađa mrežu sličan je tako snajperistu koji precizno pogađa svoju metu.

6.3.13.1. *Pilkarze Siarki nawet w takiej sytuacji jak ta na zdjęciu nie potrafili zmusić do kapitulacji bramkarza Limanovii.*

Nogometaši Siarke čak ni u situaciji kakva je na fotografiji nisu uspjeli prisiliti vratara Limanovije na kapitulaciju.

6.3.13.2. *Gospodarze doskonale orientują się, że kluczem do zwycięstwa jest przerwanie doskonałej passy bramkarza wodzisławian, Arkadiusza Onyszki. Wychowanek bydgoskiego Zawiszy nie skapitulował wiosną przed strzałami zawodników Lechii Gdańsk, Legii Warszawa i Piasta Gliwice. Zachował czyste konto przez 270 minut.*

Domaćini sjajno zaključuju da je ključ za pobjedu prekid sjajnog niza vratara wodzisławiana, Arkadiusza Onyszkog. Pitomac Zawisze iz Bydgoszcza nije kapitulirao u proljeću pred udarcima nogometaša Lechije Gdańsk, Legije Warszawe i Piasta Gliwice. Zadržao je čisti konto 270 minuta.

6.3.14. *Cztery ostatnie mecze w wykonaniu Bayernu nie napawają optymizmem. W komplecie zakończyły się bowiem kapitulacją drużyny z Allianz Arena.*

Posljednje četiri utakmice u izvedbi Bayernu ne ispunjavaju optimizmom. Zato što su sve završile kapitulacijom momčadi s Allianz Arene.

Kad vratar primi pogodak, spominje se njegova kapitulacija. Ista označava prekid borbe i predaju neprijatelju pod dogovorenim uvjetima ili bez uvjeta. Vojska koja je kapitulirala obično je na to prisiljena zbog moćnijeg i sposobnijeg neprijatelja. Vratar koji je primio pogodak svladan je, a na drugoj strani imao je protivnike koji su ga svladali. Primljeni pogoci ne moraju uvijek biti rezultat trenutno kvalitetnije postavljenog protivnika jer je u nogometu često prisutan i faktor sreće. Međutim postoje primjeri bitaka u kojima je taj faktor bio odlučujući za ishod borbe. Rekli smo da kapitulacija označava prekid borbe. Borba se privremeno prekida i nakon kapitulacije vratara.

Sudac pokazuje da nastavak utakmice slijedi izvođenjem lopte s centra, za to vrijeme jedna momčad slavi, a druga vadi loptu iz mreže svjesna novonastalog stanja na terenu. Kapitulirati (skapitulować) može i cijela momčad, što predstavlja njen poraz.

6.3.15. *Duma Katalonii triumfowała w czterech ostatnich potyczkach w delegacji w najbardziej prestiżowych rozgrywkach europejskich.*

Ponos Katalonije triumfirao je u posljednja četiri okršaja u gostima u najprestižnijim europskim susretima.

Pobjeda momčadi često se označava kao njen trijumf. Predstavlja potpunu i blistavu pobjedu, a izvorno je trijumf naziv za svečani ulazak pobjednika u antičkom Rimu kao najveća počast koja se iskazivala pobjedniku u ratu. Zanimljiv je gotovo preslikan način slavljenja nogometaša koji pobijede u utakmici velikog značaja ili osvoje naslov. Momčadi koje osvoje neko natjecanje, često i na „tuđem teritoriju”, bivaju dočekani od mase koja kliče njihova imena, maše zastavama, a sve prati i određen dekor. Nogometaši se voze na krovu autobusa na kat i ponosno ističu osvojeni pehar, kao da se radi o ratnom plijenu.

Metaforama se želi prikazati čak i karakter nogometne utakmice. Čarke i okršaji momčadi upućuju na sadržajne utakmice s dinamičnim razvojem događaja jer ti izrazi u vojnom rječniku znače kraći oružani sukob manjih jedinica ili malog broja vojnika.

7. ZAKLJUČAK

U radu sam naveo brojna tumačenja metafore, od toga da karakterizira određenog čovjeka i način na koji on poima svijet oko sebe, do toga da je spoznaja do koje se metaforom dolazi dublja jer otkriva pravu prirodu pojava te skriveno stanje stvari. Razotkrivanjem metafore dolazimo do novih spoznaja i možemo ju promatrati kao zagonetku koju treba dešifrirati. Postoje i uvjerenja da je cijeli jezik zapravo metaforičan, iz čega neki zaključuju da je samo spoznavanje govor u metaforama, samim time i laž.

Nogomet, ciljna domena, nazvan je mimikrijom ratovanja i nepogrešivim uzrokom nevolja. Zbog njegove kompetitivnosti pojavljuje se pitanje prestiža, što budi ratnički instinkt. Odgovoran je za dramatizaciju antagonizama i rivalstava te se dovodi u vezu s mržnjom, zavisti, hvaljenjem i sadističkim zadovoljstvom promatranja nasilja. U njegovoj naravi prisutan je antagonizirajući potencijal, ali i onaj homogenizirajući.

U razradi konceptualne metafore spominjali smo njena ograničenja. Prema načelu nepromjenjivosti ciljna domena ograničava preslikavanja iz one izvorne. Vojnici, sudionici bitke, preslikat će se tako na nogometaše koji odigravaju utakmicu. Na iste se neće moći preslikati npr. „bomba” jer bi to narušilo inherentni predodžbeno-shematski ustroj ciljne metafore. Utvrđeno je i da su metafore obrađene u radu metafore sličnosti, a ne korelacijske metafore. To znači da nije moguće utvrditi iskustvenu korelaciju između rovova i taktike igrača, ali je moguće utvrditi sličnost temeljenu na strategiji nogometaša i boraca koja je obrambena i nenapadačka. Metafore sličnosti karakterizira dvosmjernost. Može se primijetiti da su domene konkretne. Dobar primjer za to su ispaljivanje rakete i udarac na gol. Dvije vrste metafora razlikuju se i prema ontologiji. Korelacijske metafore povezuju dva koncepta različite vrste, a metafore sličnosti mogu povezivati slične ili istovrsne koncepte. I vojnici i nogometaši su ljudi, vojska i momčad grupa ljudi, a tvrđava i stadion su građevine u kojima se smješta veći broj ljudi. Konvencionaliziranost je izraženija kod korelacijskih metafora zbog iskustvene odrednice, ali konceptualna metafora NOGOMET JE RAT sadrži jednu globalnu domenu i jednu univerzalnu, stoga ne čudi njena konvencionaliziranost u brojnim kulturama.

Čini se nemogućim pronaći nogometnu sredinu u kojoj nije prisutan i ratnički diskurs (vrlo često i nasilje). Dokazali smo da jezik poljskog sportskog novinarstva obiluje ratničkim izrazima koji od nogometnog terena čini bojište, a od nogometaša ratnike. Vojnici i junaci ispaljuju rakete i bombe, skrivaju se u rovovima, opsjedaju i jurišaju. Brane svoje tvrđave, nekad su desetkovani, a nekad ustrajni u maršu. Vrš egzekucije, trijumfiraju ili kapituliraju, nalaze se na streljani ili izvode kanonadu. Prevođenje navedenih metafora s poljskog jezika na hrvatski ne predstavlja gotovo nikakav problem. Svi ti izrazi prisutni su i u sportskom novinarstvu u Hrvatskoj te u hrvatskom svakodnevnom govoru. Oni su dokaz dramatizacijskog potencijala nogometa, pogotovo kad se postizanje pogotka dovodi u vezu s ubijanjem zarobljenika ili optuženika, udarci na gol s oružjem za razaranje i ubijanje te pobjeda u nogometnoj utakmici s masakriranjem mrtvog neprijatelja (uzimanje skalpova).

Svi su navedeni primjeri metaforički, u njima se događaji, akteri i situacije u nogometnoj utakmici uspoređuju s bitkom. Nogometne su utakmice središnji događaji nogometnog svijeta i svega što on znači, njegov su smisao. Stoga ne čudi da su brojne metafore vezane upravo uz tijek događanja same nogometne utakmice. Podcrtane riječi u primjerima poput bombe, opsade, rovova i vojnika upućuju nas na izvornu domenu BITKA. Primjere tako možemo svesti na konceptualnu metaforu NOGOMETNA UTAKMICA JE BITKA, što je skraćeni način bilježenja skupa preslikavanja iz izvorne domene na ciljnu. Preslikavanje je zapravo povezivanje pojedinih dijelova domena. Bitka ima svoje sudionike, kao i nogometna utakmica. Smisao i cilj bitke u kojoj se suprotstavljaju dvije vojske jest pobjeda jedne vojske, što znači i poraz one protivničke. U nogometnoj utakmici sudjeluju dvije momčadi, a pobjeda jedne momčadi znači poraz suprotstavljene momčadi. Uspoređujući dalje dvije domene, uočavamo brojne sličnosti. Vojni stratezi i generali odgovorni su za pripremljenost vojske, njihove manevre, taktiku, nadmeću se i pokušavaju nadmudriti stratega neprijateljske vojske. Nogometni trener pokušava nadmudriti trenera protivničke momčadi svojim taktikama.

U Engleskoj, „kolijevci nogometa”, nogometni velikan „Arsenal” na svome grbu ima top, a nadimak nogometaša tog kluba glasi „topnici”. Iako je ta metafora, baš kao i sve druge pobrojane u ovom radu, izbljeddjela, ostaje činjenica da je netko nogometnu momčad preimenovao u odred vojske koji barata oružjem za razaranje, ubojstva i masakre. Također, koliko god u nogometu bio prisutan homogenizirajući potencijal, ni uz jedan drugi sport ne vežemo toliki broj mrtvih i ranjenih u sukobima navijača diljem svijeta koliko uz „najvažniju sporednu stvar na svijetu”. Na kognitivnoj je lingvistici, među ostalima, da proučava takve pojave kada nastoji objasniti određene metaforičke jezične izraze.

8. LITERATURA

Aristotel, (2008.) „Retorika”, prev. M. Višić, Podgorica:ITP „UNIREKS”

Bagić, Krešimir (2012.) „Rječnik stilskih figura”, Zagreb:Školska knjiga

Barbarić, Mladen, (2014.) „SPORTSKI DUH PO GEORGEU ORWELLU: Sport je rat bez pucanja”, [www.lupiga.hr](http://lupiga.com/vijesti/sportski-duh-po-georgeu-orwellu-sport-je-rat-bez-pucanja), <http://lupiga.com/vijesti/sportski-duh-po-georgeu-orwellu-sport-je-rat-bez-pucanja>

Brnčić, Jadranka (2013.) „Živa' i 'mrtva' metafora”, *Filozofska istraživanja*, sv. I (21-36)

Burzyński, Robert (2012.) „Metafory jako narzędzie poznania polityki i oddziaływania politycznego”, doktorski rad, Uniwersytet Warszawski, Varšava

Kraljević, Marija (2008.) „Kognitivna lingvistika”, u: *2. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskog jezika: knjiga sažetaka*, Poreč

„Kognitivna lingvistika” *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža,
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32240>

Lalić, Dražen (2008.) „Četverokut sporta, nasilja, politike i društva: znanstveni uvid u Europi i u Hrvatskoj”, *Politička misao*, sv. 45 (3-4): 247-272.

Marmelić, Helena (2013.) „Kognitivnolingvistički pristup hrvatskim somatskim frazemima sa sastavnicom glava”, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

„Metafora” *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža,
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40344>

Nietzsche, Friedrich (1980./1999.) „O istini i laži u izvanmoralnom smislu”, prev. D. Barbarić, Zagreb: Matica Hrvatska

Pintarić, Neda (2002.) „Pragmemi u komunikaciji”, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta

Ricoeur, Paul (1975./1981.) „Živa metafora”, prev. N. Vajs, Zagreb:Grafički zavod Hrvatske

Solar, Milivoj (1976.) „Teorija književnosti”, Zagreb:Školska knjiga

Stamać, Ante (1983.) „Teorija metafore”, Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost

Stanojević, Mateusz-Milan (2009.) „Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova”, *Suvremena lingvistika*, sv. 35 (68): 339-371.

Stanojević, Mateusz-Milan (2013.) „Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode”, Zagreb: Srednja Europa

Tabakowska, Elżbieta (1995./2005.) „GRAMATIKA I PREDOČAVANJE - uvod u kognitivnu lingvistiku”, prev. B. Kryžan-Stanojević, M.-M Stanojević, Zagreb: FF-press

Vidaković, Dubravka (2006.) „Uloga metafore u političkom diskursu”, u: *J. Granić (ur.) Jezik & mediji, jedan jezik: više svjetova*, Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 761-768.

Vrcan, Srđan (2003.) „Nogomet-politika-nasilje”, Zagreb: Jesenski i Turk